

Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2021, 5(4): 2320-2346.

DOI: [10.26677/TR1010.2021.874](https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.874)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Hitit ve Çorum Turu Önerisi

Dr. Öğr. Üyesi Ali İzzet YILMAZ, Hitit Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Çorum, e-posta: aliizzetyilmaz@hitit.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4513-5518>

Bu çalışma Çorum kent merkezi, ilçeleri ve Hitit ören yerlerini içeren birkaç günlük yeni tur rotalarının oluşturulması amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojinin kullanıldığı çalışmaya, 10 profesyonel turist rehberi, 2020 yılında üç ayrı grup olarak Çorum'a gelerek katılmışlardır. Rehberler, araştırmacı ile beraber belirledikleri tarihi ve doğal turistik çekicilikleri incelemişlerdir. Rehberlerin ziyaretleri süresince ses ve resim kaydı alınarak veriler toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi ile incelenmiştir. Çorum kent merkezi, ilçeleri ve Hitit ören yerlerindeki turistik çekicilikler üç-dört günlük tur programı düzenlemeye yetecek düzeydedir. Altyapı eksikliğine rağmen Hitit ören yerlerinin dışında Çorum kent merkezi, İskilip, Osmançık ve Mecitözü ilçeleri gününbirlik ziyaretler için yeterli düzeyde çekiciliklere sahiptir. Uzun yıllardır kullanılan birkaç saatlik Hattuşa ve bir gece konaklamalı Alaca Höyük – Hattuşa ziyaretlerinin yapıldığı tur programlarının güncellenmesi gerektiği rehberlerce ifade edilmiştir. Rehberler, ziyaretleri sırasında yerel yöneticilere ilettikleri önerilere uygun düzenlemeler yapılarak; konaklama, yiyecek-içecek, eğlence ve hediyelik eşya yerlerinin günümüz turistlerinin istediği düzeye getirilmesi, sayılarının artırılması gibi alt yapı eksikliğinin tamamlanmasını istemişlerdir. Bu çalışma Çorum'un tüm ilçelerini kapsamamaktadır. Rehberler sadece tarih, kültür ve gastronomi turizmi kapsamında önerilerde bulunmuşlardır. Çalışma ile Çorum özelinde ve Hitit temalı turlar yapılabileceği ortaya çıkmıştır. İlk gelen rehber grubunun önerdiği yeni tur programı, ikinci rehber grubu tarafından uygulanarak test edilmiştir. Yerel düzeyde turizm politikası belirlenmesi ve uygulanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Turizmin, Çorum ilinin tamamını kapsayarak, bölgede yaşayan yerel halkın gelir elde etmesini sağlayacak şekilde yeniden planlanması, pazarlanması ve yerel halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Çorum, Kent Turizmi, Profesyonel Turist Rehberi, Fenomenoloji.

Makale Gönderme Tarihi: 25.08.2021

Makale Kabul Tarihi: 03.12.2021

Önerilen Atıf:

Yılmaz, A. İ. (2021). Hitit ve Çorum Turu Önerisi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(4): 2320-2346.

© 2021 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

Journal of Turkish Tourism Research

2021, 5(4): 2320-2346.

DOI: [10.26677/TR1010.2021.874](https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.874)

ISSN: 2587-0890 Journal Homepage: <https://www.tutad.org>

RESEARCH PAPER

Hittite and Çorum Tour Proposal

Assistant Prof. Dr Ali İzzet YILMAZ, Hitit University, Faculty of Tourism, Çorum, e-mail: aliizzetyilmaz@hitit.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4513-5518>

Abstract

This study was carried out in order to create new tour routes for a few days, including Çorum city center, its districts and Hittite ruins. Ten professional tourist guides came to Çorum in 2020 as three separate groups and participated in this study, in which phenomenology, one of the qualitative research methods, was used. The guides examined the historical and natural tourist attractions they determined together with the researcher. During the visits of the guides, audio and picture recordings were taken and data were collected. The collected data were analyzed by content analysis. The tourist attractions in Çorum city center, its districts and Hittite ruins are sufficient to organize a three- to four-day tour program. Despite the lack of infrastructure, Çorum city center, Iskilip, Osmançık and Mecitözü districts, apart from the Hittite ruins, have enough attractions for daily visits. It has been stated by the guides that the tour programs of Hattusa, which has been used for many years for a few hours and Alaca Höyük - Hattusa visits with one night accommodation, should be updated. The guides requested that the infrastructure deficiencies such as bringing accommodation, food-beverage, entertainment and souvenir places to the level desired by today's tourists and increasing their number should be completed by making arrangements in accordance with the suggestions they conveyed to the local administrators during their visits. This study does not cover all districts of Çorum. The guides only made suggestions within the scope of history, culture and gastronomy tourism. With the study, it was revealed that tours with the theme of Çorum and Hittite can be made. The new tour program proposed by the first group of guides was tested by the second group of guides. The necessity of determining and implementing a tourism policy at the local level has emerged. It is necessary to re-plan, market and raise awareness of the local people in a way that covers the entire province of Çorum and provides income for the local people living in the region.

Keywords: Hittite, Çorum, Urban Tourism, Professional Tourist Guide, Phenomenology.

Received: 25.08.2021

Accepted: 03.12.2021

Suggested Citation:

Yılmaz, A. İ. (2021). Hittite and Çorum Tour Proposal, *Journal of Turkish Tourism Research*, 5(4): 2320-2346.

© 2021 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Turizm sektörü, kültür turlarını temel alarak oluşmuştur. İlk turistler, seyyahlar ve elçilerin dışındaki hacılar ve 17. yüzyıl İngiltere'sinde aristokratların eğitiminin bir parçası olarak kabul edilen Grand Tour'a katılanlar, kısaca söylemek gerekirse kültür turistleridir (Gleadhill, 2018:22; McHugh, 2018:111). Ülkemizde, Doğu Ekspresi ile İstanbul'a ve oradan Anadolu'ya doğru gelişen turizm sektörü de tarihi ve kültürel miras yerlerinde oluşmaya başlamıştır (Özdemir, 2009). Ülkemizin ilk zincir otelleri olan Tusan Motelleri ve Otelleri de 1960'lı yıllarda tur programlarının güzergâhları olan Çanakkale, Bergama, Efes, Kuşadası, Pamukkale, Manavgat ve Kapadokya'da faaliyete başlamıştır (Ultav ve Savaşır, 2015). Bununla birlikte, ülkemizde devlet tarafından kurulan Turban Turizm, turizmin gelişmesi amacıyla marina, seyahat acenteciliği, zincir otel ve motel işletmeciliği yapmıştır. Bu dönemde, mülkiyeti özel idarelere, belediyelere veya devlete ait Abant, Adalya, Akçay, Amasya, Antalya Kaleiçi, Belek, Beldibi, Samsun, Çeşme, Çorum, Elmadağ, Erciyes, Gümüldür, Kilyos, Marmaris, Urfa, Ürgüp, Yalova Termal tesisleri Turban Turizm tarafından çalıştırılmıştır (Özdemir, 1992:27; Karan, 1994:244). Hattuşa ve Alaca Höyük ören yerlerine kültür turları ile gelen turistlerin 1980'li ve 1990'li yıllarda, konaklama ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Çorum Belediyesi tarafından yaptırılan 60 oda 120 yatak kapasiteli otel de Turban Turizm tarafından işletilmiştir.

Turistik çekicilikler, turistlerin ve günübirlik ziyaretçilerin bir destinasyona gelme nedenlerini oluştururlar. Bir destinasyonda başlıca turistik çekicilikler kültürel (arkeolojik, tarihsel değerler, anıtlar, yapılar ve müzeler), folklorik, politik, eğitsel, dinsel, modern, fiziksel (iklim, manzara, vahşi yaşamı gözleme) çevrelerdir. Ayrıca, kültürel gelenekler (festivaller, sanat gösterileri, el sanatları, müzik, doğal ve geleneksel yaşam tarzı, dil, din, bilim) ile eğlence, spor (katılımcı veya seyirci olarak), parklar, sinema-tiyatro, gece kulüpleri, oyun salonları ve barlar da turistik arzı oluşturan çekiciliklerdir (İçöz ve Kozak, 1998:37; Kim vd., 2018:2). Bu çekiciliklerin tamamına veya bir bölümüne sahip olan bir kentin, turizm destinasyonu olarak kabul edilebilmesi için; ulaşılabilir olması ve bu (destinasyona) gelenlerin konaklama, yeme-içme, eğlence ve benzeri talepleri karşılanması gereklidir. Kısaca, insanları seyahate yönlendiren unsurlar coğrafi çekicilikler; kültürel ve tarihsel faktörler; alışveriş, gastronomi, eğlence olanakları; kongre olanakları; alt yapı ve üst yapı olanaklarıdır (İçöz ve Kozak, 1998; Kahraman, 2014; Özgüç, 2015). Bu çekicilik unsurların önemli bir bölümü Çorum kent merkezi ve ilçelerinde bulunmaktadır.

Kültür turlarının bir kente gelmesini belirleyen temel unsur, kültürel çekiciliklerdir. En önemli kültürel çekicilikler, sergiledikleri çok değerli tarihi eserlere sahip olan Paris'te Louvre, Londra'da British ve New York'taki Metropolitan müzeleridir. Eyfel Kulesi, Big Ben, Piramitler gibi anıtsal çekicilikler ise tüm kültürleri temsil eden çekiciliklerdir. Bu eserler cazibe merkezleri olarak sadece çok uzaklardan gelenleri değil, ulusal, bölgesel ve yerel insanları da kendilerine hayran bırakırlar (Richards, 2001:3).

Kültür turları içerisine, kent turları da dâhil edilmektedir. Avrupa'da en çok kent turu Londra, Paris, Roma, Madrid, Barselona ve Berlin'de yapılmaktadır (Crespi-Vallbona, 2021:206). Ülkemize gelen yabancı turist gruplarına verilen haftalık kültür turlarının programlarında İstanbul ve İzmir kent turlarının yer alması buna örnek olarak verilebilir. Kuşadası ve Antalya'ya sejour olarak gelen yabancı turistlere ücretli veya ücretsiz yarım günlük kent turu yaptırılması da başka bir örnektir. Alternatif turizm türleri içerisine dâhil edilen kent turizmini diğer turizm türlerinden ayıran en temel özelliği, farklı turizm çeşitleriyle birlikte olmasıdır. Kısaca, bir şehre gelen turistler, iş, arkadaş veya akraba ziyareti, alışveriş, kültürel miras alanlarını ziyaret, yeme-içme, spor, festivaller, sanat ve kültür amaçlı birçok aktiviteyi gerçekleştirebilmektedirler (Uca, 2019). Örneğin Çinli turistler, Endonezya'nın Bali Adası'na benzersiz gelenekleri izlemek, spa ve aroma terapi, geleneksel sanatlar, yerel mutfak, yerel mimari, el sanatları, dini ve manevi

faaliyetler, tarih ve arkeoloji, kırsal yaşam deneyimi gibi birçok farklı amaçla gelmektedirler (Sendra ve Kristianto, 2020:51). Kasaba ve şehirlerde bulunan ve başka yerlerden gelen ziyaretçilere sunulan turistik kaynaklar ve etkinlikler Avrupa Komisyonu tarafından kent turizmi olarak tanımlanmaktadır. Dünya Turizm Örgütü ise “gezginler tarafından yüksek nüfus yoğunluğuna sahip büyük kentlere yapılan, genellikle bir-üç gün süren kısa geziler” olarak tanımlamıştır (Akdemir, 2019).

LİTERATÜR

Orta Karadeniz Bölgesi’nde yer alan Çorum ili, coğrafi özelliklerinden dolayı tarih boyunca sürekli yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır. Çorum’da 2012-2015 yılları arasında yapılan yüzey araştırmalarında Sungurlu ilçesi Beylice Köyü, Mecitözü ilçesi Beyözü Köyü Bakla Tepesi ve İskilip ilçesi Çavuşoğlu Köyü çevresinde Yontma Taş Devri’ne (Alt Paeolitik Dönem: Günümüzden 250 bin yıl ve daha öncesi) ait çakmaktaşı, yonga, satır gibi aletler tespit edilmiştir (Sağır, 2016:74). Kent merkezi yakınlarındaki Melikgazi ve Kiremitliğin Tepelerinde yapılan yüzey araştırmalarında Erken Tunç (MÖ iki bin yılı), Demir, Galat ve Roma dönemlerine ait seramik parçaları bulunmuştur (Yıldırım ve Sipahi, 2003). Çorum kent merkezi ve ilçelerinde Hatti, Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinden günümüze ulaşan taşınmaz kültür varlıkları bulunmaktadır (İpek vd., 2008).

Çorum ilinde çok farklı etnik grup bir arada yaşamaktadır. Melik Ahmet Gazi’nin 1074 yılında Çorum’u almasıyla Danişment Beyliği’ne mensup olan Türkmen grupları Çorum ve çevresine yerleşmişlerdir (Demir, 2004). Anadolu Selçuklular döneminde ve 1243 yılında yapılan Köseadağ Savaşı’ndan sonra Eretnaogluları yönetimine geçen Çorum bölgesine farklı Türkmen ve Moğol grupları da yerleşmiştir. Osmanlı egemenliğine 1398’de giren Çorum, göçebe obaların ve Anadolu’ya göçlerle gelenlerin zorunlu olarak yerleşime tabi tutulduğu yerlerden birisi olmaya devam etmiştir. Çorum ilindeki bu kültürel çeşitlilik yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Çorum’da 24 Oğuz boyundan 22’sine ait 50’den fazla köy, mezra ve mevki adı tespit edilmiştir (Köseoğlu, 1943; Kürkçü vd., 1967). Osmanlı Dönemi Çorum Sancağına ait 11 nüfus defterlerinde 70’e yakın cemaat ve aşiretin iskân edildiği belirtilmektedir (Şahin, 2013). 1860-1908 yılları arasındaki Kafkas, Kırım ve Balkan göçleri sırasında, Çerkes, Nogay, Tatar, Ahıska göçmenlerinin misafir ve iskân edildiği yerlerden birisi olmuştur. Çorum Kafkas Kültür Derneği kayıtlarına göre, il ve ilçe merkezleri dışında, Çekeslerin (Abhaz, Abzeh, Besleney, Kabartay, Şapsığ) yerleştirildiği ve yaşamaya devam ettiği 34 köy bulunmaktadır (Korkmaz, 2006; İskender, 2008). XIX. yüzyılın ortalarında ticaretin artması, Ermenilerin ve Rumların Çorum’a göç etmelerine neden olmuştur (Işık, 2018). 1985 yılı itibarıyla, ilçelerden ve köylerden gelen göçlerin artması, Çorum’da bütün bu farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir kent ortamı oluşturmuştur (Bayram, 2008: 99).

Çorum’un kültürel çeşitliliği gastronomi çalışmalarında da ortaya çıkmaktadır (Gürsel, 2005; Oğuz ve Keskin, 2006; Aras, 2012; Yılmaz, 2019). Bu çalışmalar incelendiğinde Türkiye’nin başka yörelerine ait birçok yemeğin Çorum’da belirli köylerde ve mahallelerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Tarhana, yaprak sarma, mantı, börek ve baklava gibi bazı yemeklerin Çorum’un her bölgesinde farklı yapıldığı, bu yemeklere ait beş-altı farklı reçetenin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Son dönemlerde Hitit yemekleri ve bunların gastronomi turizmi açısından değerlendirilmesine yönelik çalışmalar da artmıştır (Bayrak vd., 2009; Akar Şahingöz vd., 2015; Kement ve Yaşar, 2016; Şahin, 2019). Çorum’un sahip olduğu tarihi geçmişi ve kültürel değerlerinin çeşitliliğinin yüksek bir turizm potansiyeli yarattığı yapılan az sayıdaki çalışmalarda belirtilmiştir (Özdemir, 1989; Günay, 2007; Demirci, 2013). Gastronomi ve ekoturizm pazarlaması

(İstanbulu Dinçer vd., 2014), Hitit dönemi antik yerleşimlerinin turizm açısından değerlendirilmesi (Akdoğan ve Hiçyorulmaz, 2016), destinasyon imajının değerlendirilmesine yönelik (İdikut Şahin, 2014) çalışmalarda yapılmıştır.

Bu çalışma Hitit Üniversitesi ve Çorum Belediyesi arasında imzalanan “Çorum İçin Bir Projem Var” protokolü kapsamında gerçekleştirilen “Profesyonel Turist Rehberlerinin Bakış Açılıyla Çorum Kent Turizmi” araştırma projesinde toplanan veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Çorum merkezinde ve ilçelerinde bulunan turistik çekicilik unsurlarının tespit edilmesi ve yeni rota planlaması yapılması bu çalışmanın amacıdır. Çalışma kapsamında katılımcılar tarafından ziyaret edilen yerler kısaca aşağıda belirtilmiştir.

Saat Kulesi: Çorumlu Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın gayretleriyle 1894 yılında II. Abdülhamit zamanında yaptırılmıştır. Minare şeklinde olan saat kulesinin yüksekliği 27,50 metredir (Çoker vd., 1973; Sabuncuoğlu, 2015). Saat başlarında, saat sayısı kadar; buçuklarda ise bir defa çan çalmaya devam etmektedir. Kuledeki saatlerin iki tanesinde Roma Rakamları, diğer ikisi ise Latin Rakamları bulunmaktadır.

Belediye Binası: Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılmasından sonra Çorum'da kapatılan medreselerde bulunan el yazması kitapların koruma altına alınması amacıyla halk tarafından yapılmıştır (İpek vd., 2008). Binanın ikinci katı 5 Mayıs 1925 tarihinde Milli Kütüphane olarak açılmıştır. Çeşitli tarihlerde Türk Ocağı, Halk Evi, Adliye, Vali Konağı olarak kullanılan bina 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile Belediye olarak hizmet vermeye başlamıştır (Sabuncuoğlu, 2015; Demiryürek ve Ozulu, 2017).

Sanat Sokağı: Pir Baba Parkı'na 26 Mayıs 2016 tarihinde 27 ahşap büfenin yerleştirilmesiyle düzenlenmiştir (Uzun, 2016). Sanat Sokağını ziyaret edenler Çorum, Boğazkale, Alaca Höyük, Ortaköy, İskilip, Mecitözü, Kargı ve Dodurga'da özellikle kadınlar tarafından yapılan el yapımı eşyaları satın alabilmektedirler.

Veli Paşa Hanı: Şehir içi han olarak 1880'li yılların başında yaptırılmıştır (Çelik, 2019; Şahin, 2020). Birkaç defa yangın geçirmiş ve onarılmış, 1960 yılına kadar otogar olarak, 1980'den sonra ise bir market tarafından kullanılmıştır. Ana giriş kapısının üstünde bulunan odaları bir dönem “Anadolu Oteli” olarak faaliyet göstermiştir (İlca, 2000; Tuluk, 2009). Çorum Belediyesi tarafından 2015 yılında 35 yıllığına kiralanmış ve aslına uygun olarak restore edilmeye başlanmıştır.

Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi: Mecidiye Mektebi binası olarak 1915 yılında yaptırılmıştır. Bina 1925 yılına kadar Mecidiye Mektebi; 1925-2006 yılları arasında İstiklal İlkokulu olarak kullanıldıktan sonra “Eğitim ve Teknoloji Müzesi” olarak kullanılmak üzere restore edilmeye başlanmıştır (İpek vd., 2008). Restorasyon sonrası 26 Nisan 2012 tarihinde Çorum Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi olarak açılmıştır. Kütüphanede çoğunluğu Çorum Halk Kütüphanesi'nden getirilen 3693 cilt el yazması ve 5924 cilt Arap harfli matbu kitap bulunmaktadır (Evirgen vd., 2019).

Dikiciler Arastası: Eski hükümet konağının ahır bölümünün taş döşemesi üzerine, Eski Belediye Başkanlarından Faik Kürkçü tarafından 1960 yılında karşılıklı dükkânlar yaptırılarak sokaklarda gezerek ayakkabı tamirciliği yapan dikici esnafına verilmiştir. Halk arasında “Dünyanın en dar sokağı” olarak bilinen arastada, 34 dükkân bulunmaktadır. Girişi 80 cm, ortalara doğru ise 110 cm genişliğindedir (Sabuncuoğlu, 2015; Çelik, 2019; Torun, 2020). Arastada ayakkabı tamiri, sipariş üzerine özel ayakkabı ve mest yapan ustalar bulunmaktadır.

Çorum Kalesi: Kale ile ilgili ilk bilgiler, Çorum'un Danişmentler tarafından alınışının anlatıldığı “Danimend-nâme” de bulunmaktadır (Demir, 2004). Evliya Çelebi de seyahatnamesinin Çorum bölümünde kaleyi anlatmıştır (Dağlı ve Kahraman, 2008). Çorum Kalesi, iç kale olarak

tanımlanmaktadır. Dış kaleye ait sur kalıntılarının nerelerden geçtiğine dair tahminler bulunmaktadır. Kale bedenlerinde Roma ve Bizans Dönemi'ne ait taşlar bulunmaktadır. Yaklaşık olarak kare şeklinde olan kalenin her kenarı 80 metredir (Çoker vd., 1973; Gürbüz, 2008). Kale içindeki 42 evde, 2011 yılında kentsel dönüşüm projesi ile boşaltılana kadar yaşam devam etmiştir (Demirci, 2013; Oktay, 2016). Kültür varlığı olarak tescil edilen üç ev ve kale camii (İpek vd., 2008; Şahin, 2020) dışındaki diğer binalar belediye tarafından 2020 yılında yıkılmıştır.

Taşhan (Eski Cezaevi): Önünden geçen caddeye adını verecek kadar Çorum'un kültür tarihinde yer edinmiş olan han 15.yy'da yaptırılmıştır (Çelik, 2019). Osmanlı döneminde Çorum'a sürgün veya mahkûm olarak gönderilenlerin bir kısmı bu handa kalmıştır (Daşcıoğlu, 2008:233). Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın 11 Haziran 1913 tarihinde öldürülmesinden sonra Sinop'a sürgüne gönderilen Nasuhzâde Ömer Hayri Efendi, Şair Rıfık Bey, Refik Halit Karay, Refii Cevat Ulunay gibi tarihi ve edebi 28 kişi daha sonra Çorum'a gönderilmiştir (Demiryürek, 2013). Refik Halit, "Memleket Hikâyeleri" eserinde yer alan "Sarı Bal" ve "Küs Ömer" hikâyelerinde bu dönemin Çorum'unu anlatmıştır (Ünal, 2018). Taşhan, Cumhuriyet'in ilk yıllarında cezaevi olarak kullanılmaya devam etmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın, Abidin Dino Çorum'da sürgüne gönderilenlerden bazılarıdır. Kemal Tahir ise 1944-1949 yılları arasında Çorum'da hapis yatmıştır. Kemal Tahir, Çorum'da kaldığı dönemde mahkûmlardan ve gardiyanlardan dinlediği olaylara "Köyün Kamburu", "Dam Ağası" ve "Yediçınar Yaylası" isimli romanlarında yer vermiştir (Kolağası, 2009; Yiğit, 2013; Demiryürek, 2018).

Eski Kilise: Veli Paşa Hanı'nın arka tarafında, üzerindeki kitabede 1872 yılında yapıldığı belirtilen ve halk arasında "Eski Kilise" olarak adlandırılan binadır. Bina kesme sarı taş, harçlı kırma taşlar ve üst bölümü tuğla kullanılarak yapılmıştır (İpek vd., 2008:317).

Çöplü Arastası: Çarşı, Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde Ulu Camii'nin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla akaratlar (gelir getiren mülk, bina) olarak yapılmıştır (Aktüre, 1985). Çarşı 1900 yılında çıkan yangında zarar görmüş, 1913'te çıkan yangında ise tamamen kullanılamaz hale gelmiştir (Tütüncü, 2006:15). Bu yangından sonra uzun süre harabe olarak kalan dükkânların olduğu bölge "çöplük" olarak adlandırılmaya başlanmış, 1920-1925 yılları arasında günümüze ulaşan planıyla yeniden yapılmıştır (Çelik, 2019). Osmanlı çarşı geleneğinde sık rastlanmayan, "ızgara" olarak tanımlanan yatay ve dikey akslarda simetrik plana sahiptir (Keskin ve Çakar, 2014). Çöplü Arastası ve çevresinde yaklaşık 400 dükkân bulunmaktadır. Bilinçsiz onarımlar ve değişiklikler yapılmasına rağmen geleneksel Osmanlı mimarisinin Anadolu'da bu yöreye özgü uygulaması ve kentin kültürel değerlerinden birisi olmaya devam etmektedir. Çarşıda bıçakçılık, kemercilik ve saraçlık meslekleri geleneksel usta çırak ilişkisi ile devam etmektedir (Çelik, 2019; Torun, 2020).

Tıkı'nın Kahvesi: Çöplü Çarşısı Hamid Camii girişinin karşısındaki sokakta 1938 yılında dört dükkânın birleştirilmesiyle oluşturulan, "Tıkı'nın Kahve" (İğdeli Kahve) emeklilerin (Güngörmüşlerin) ve esnafın bir araya geldiği geleneksel arasta kahvesi olarak çalışmaya devam etmektedir. Çorum Müzesi etnografya bölümünde oluşturulan kahve bölümü buradaki malzemeler kullanılarak yapılmıştır (Kolağası, 2009).

Mevlevihane: Anadolu'daki en eski Mevlevihanelerdendir. Ulu Arif Çelebi ve Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin ikinci eşi Kira Hatun'dan kızı olan Melike Hatun (Ö.1283) tarafından kurulmuştur (Şimşir, 2016; Şahin, 2018). Kayıtlarda 1281-1795 yıllarında Mevlevihane, daha sonra bir medrese ile birlikte faaliyetlerini sürdürdüğü belirtilmektedir. Medrese ile yaşanan sorunlar nedeniyle 1878 yılında Mevlevihane bugün olduğu yere taşınmıştır (Haksever, 2009). Çorum'un 1892 yılına ait haritasında Mevlevihane'nin semahane ve mescit olarak kullanıldığı gösterilmektedir (Dündar, 2007). Tekke ve Zaviyeler kapatılınca, Mustafa Burhanoğlu tarafından

satın alınan semahane ve türbe kısmı önce havlu dokuma atölyesi, daha sonra depo olarak kullanılmıştır (Haksever, 2007).

Veli Paşa Konağı: Şevket Bey (Eren D:1875, Ö:1940) tarafından 1923-1924 yıllarında yaptırılmıştır. 2004 yılında restore edilen bina, Tarihi Kentler Belediyeler Birliği'nden "Özendirme Ödülü" almış, Çorum Kültür ve Sanat faaliyetleri ile yöresel mutfak örneklerinin sunulduğu tarihi bir mekân olarak kullanılmaya başlanmıştır. Çorum Belediye Meclisi'nin 17 Mayıs 2011 tarihinde aldığı kararla Kadın Kültür ve Sanat Merkezi olarak hizmet vermektedir. Binada kadınlara yönelik kurslar düzenlemekte ve sergiler açılmaktadır.

Abbasoğlu Konağı: Veli Paşa Konağı'nın karşısında olan bina 1890 yılında yapılmış ve 1950'li yıllara kadar Polis Karakolu olarak kullanılmıştır. Daha sonra İmam Hatip Lisesi ve konut olarak kullanılan bina, restore edilerek 19 Haziran 2020 tarihinde Çorum Belediyesi Aile Eğitim Merkezi olarak hizmete açılmıştır.

Diğer Eski Evler: Çorum Kültür Envanterine göre 1980'li yıllarda 80'den fazla eski ev tescillenerek koruma altına alınmıştır (İpek vd., 2008). Bu evlerin dokuz tanesi 2008-2012 yılları arasında restore edilerek (Demirci, 2013); restoran, kafe, kültür merkezi, emlak ofisi, hediyelik eşya mağazası, kültür ve turizm müdürlüğü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Diğerleri ise kaderine terk edilmiş, bazıları çeşitli sebeplerle yok olmuş, günümüze 60 kadarı ulaşabilmiştir. Evlerin bazılarında bulunan selamlık bölümü, "Hanedan Odaları" olarak 1960'lı yıllara kadar kullanılmıştır (Velidedeoğlu, 1972a; 1972b). Eski evlerle ilgili çok sayıda araştırma ve restorasyon önerileri yapılmıştır (Akok, 1951; Tuluk, 2005; 2006; 2007; Karşlıoğlu Kerman, 2010; Şeker Gevher, 2010; Karakurt, 2015; Tuluk ve Tuluk, 2016; Dursun, 2017). Restore edilen eski evlerden 1882 tarihinde yapılan Kâtipler Konağı yöresel yemeklerin verildiği Turizm İşletme Belgeli Restoran olarak faaliyet göstermektedir. Hanoğlu Konağı, restoran; Mevlevihane'nin selamlık bölümü, Sakura Cafe; Bekiroğlu Konağı, Konak Cafe ve Bistro; Hülya Hanım Konağı, hediyelik eşya mağazası; Bilaller Konağı, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır. Veli Paşa Konağı'nın yan tarafında bulunan İki Konaklar ise restorasyon çalışması tamamlandıktan sonra butik otel olarak hizmet verecektir. Azap Ahmet Sokağı'nda bulunan ve bir kısmı restore edilen eski evler ise restoran, züccaciye, emlak ofisi gibi farklı amaçlarla kullanılmaktadır.

Hayvalı Leblebi: Çorum'un en eski leblebicilerinden birisidir. Ulu Cami'nin mezarlık çıkış kapısı karşısındaki dükkânında dört nesildir geleneksel odun ateşinde leblebi kavurmaya devam etmektedir (Özbey, 2018:29). Çevresindeki modern dükkânlara rağmen özellikle kente gelen yabancıların ve yerel halkın uğrak yeridir.

Hamamlar: Taşhan Caddesi'nde bulunan Paşa Hamamı, 1484 yılında Tacettin İbrahim Paşa Bin Hacı Bey tarafından yaptırılmıştır (Çoker vd., 1973; DüNDAR, 2004; Yalçın vd., 2004; İpek vd., 2008). Yeni Hamam, Tokat Ali Paşa Camisi'ne vâkıf olarak, Erzurum Beylerbeyi Temmerrüd Ali Paşa tarafından 1573 yılında yaptırılmış olup Çorum'un en büyük hamamıdır (Akok, 1955; Afyoncu, 2001; Samsunlu, 2006). Paşa Hamamı ve Turizm İşletme Belgesi'ne sahip olan Ali Paşa Hamamı günümüzde hizmet vermeye devam etmektedir. Ulu Cami ile birlikte yapıldığı düşünülen Güpür Hamamı ise mimari yönden diğer hamamlardan farklıdır. Vakıflar idaresi tarafından 12 Mayıs 1939 tarihinde özel mülkiyete satılmış, yeteri kadar bakım onarım görmediği için 1990'lı yıllarda kapanmıştır (Çoker vd., 1973; İlca, 2002; İpek vd., 2008; Tağcı, 2015).

Camiler: Çorum'un 1892 tarihli eski haritasında gösterilen 48 cami ve mescidin 10 kadarı günümüze ulaşabilmiştir. XIX. yüzyıldan kalan bu camilerde, banilerinin ve ustalarının boylarından, cemaatlerinden ve aşiretlerden izlerin hâlâ görülebilmektedir. Yıkılan ve yeniden yapılan bazı camilerde ise eski ahşap minberler ve kapılar bulunmaktadır. Maalesef ki Ulu Cami'de bulunan Mühr-i Süleyman gibi Çorum'un kültürel zenginliğini gösteren izler, bilinçsiz kişilerce tahrip edilmiş, günümüze ulaşamamıştır (DüNDAR, 2004; 2007; Hakyemez, 2019). İlk

yapılışı Selçuklular dönemine kadar giden Ulu Cami kündekari tekniği ile yapılan minberi ve ahşap sütunları ile Kunduzhan, Gülabibey, Veli Paşa, Kellegöz ve Kulaksız camileri ise ahşap minberleri ve ahşap minareleri dikkat çekmektedir.

Çorum Müzesi ve Binası: Günümüzde Çorum Müzesi olarak kullanılan bina, 1908-1914 yılları arasında hastane olarak inşa edilmiştir. Önce hastane olarak kullanılan, sonrasında birçok okula ev sahipliği yapan bina 1986 yılında müze olarak kullanılmak üzere devredilmiştir (Tuluk, 2004; Ozulu, 2015; Samsunlu, 2015). Çorum Müzesi 11 Mart 2003 tarihinde “Korunması Gerekli Kültür Varlığı” olarak tescillenen yeni binasında, arkeoloji ve etnografya salonlarından oluşan iki ayrı bölümde hizmet vermeye başlamıştır (İpek, 2008). Ülkemizde ilk kez “Yatılı Müze Uygulaması” Çorum Müzesi’nde yapılmıştır (Yılmaz, 2015). Avrupa Müze Forumu ve BİKTUDER’den (Bilim, Kültür ve Turizmi Geliştirme Destekleme Derneği) ödül almıştır. Modern müzecilik uygulamaları, başka müzelerde örneği olmayan kılıç, vazolar ve diğer birçok tarihi eser katılımcıların kentte en çok görmeyi arzu ettikleri turistik ürün olarak öne çıkmıştır.

Belediye Sanat Müzesi ve Galerisi: Türkiye’de ilk defa yapılan bir çalışmayla, 2009’dan 2013 yılına kadar her yıl düzenlenen etkinlikte, yurtiçi ve yurtdışından gelen ressamlar Çorum’u tuvallerine yansıtmışlardır (Balamir ve Çevik, 2014). Bu etkinliklere katılan ressamların 200’e yakın eseri 25 Ekim 2015 tarihinden itibaren müzede sergilenmektedir. Giriş bölümünde geçici resim sergileri açılmaktadır (Evirgen vd., 2019:137). Bu müzenin kuruluşu ve yapılan çalışmalar, diğer belediyelere bir model olarak önerilmiştir (Şişginoğlu, 2016).

İl Eğitim Tarihi Müzesi: Eski İstiklal İlkokulu binasında “Eğitim ve Teknoloji Müzesi” olarak açılması planlanan müze, 23 Temmuz 2017 tarihinde Atatürk Anadolu Lisesi’nin bodrum katında “Çorum İl Eğitim Tarihi Müzesi” olarak açılmıştır. Müzede, Çorum’un eğitim tarihi yönünden arşiv değeri olan; evrak, kitap, dergi, katalog, fotoğraf, video film, film şeridi, dia, eğitim araç ve gereçlerinin sergilenmektedir (İpek ve Sökmen, 2018). Hafta içi mesai saatlerinde gezilebilen müze, hafta sonları ve resmi tatillerde kapalıdır.

İsmet Eker Kırsal Yaşam Tarım Müzesi: Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve TBMM’de aralıksız sekiz dönem Çorum milletvekilliği yapan İsmet Eker (1876-1962), Cumhuriyet’in ilan edildiği 23 Nisan 1923 tarihli oturumunun başkanlığını yapmıştır. Günümüzde, belediye sınırlarına dâhil olan Bayat Köyü’ndeki çiftlik evi ve müstemilatı Erken Cumhuriyet Dönemi tarım izlerini özgün haliyle korumaktadır. Birbiriyle ilişkili iki avluya dağılmış olan konak (çiftlik evi), haymalık, ambarlar, kümesler, fırın, samanlık, kâhya evi, ahır ve ağıldan oluşan tarihi bir çiftlik yerleşkesidir (Tuluk, 2016).

Çorum Atatürk Anıtı: Kenan Yontunç tarafından 1931 yılında yapılmıştır (Elibal, 1973). Anıtta bazı sorunlar tespit edilmesi üzerine, sanatçı tarafından yeniden düzenlenen anıt 1935 yılında Çorum’a gönderilmiştir. Günümüzde bulunduğu yere 1958 yılında taşçı ustası Abidin Yüce tarafından yerleştirilmiştir (Kürkçü vd., 1967). Türkiye’nin ilk anıt çoğaltan sanatçısı olan Kemal Yontunç, Çorum Atatürk Anıtı’nı kalıbından çoğaltarak 20 Kasım 1933 Elazığ ve 1 Mart 1935 Kayseri Atatürk Anıtları’nı yapmıştır (Elibal, 1973; Tekiner, 2010).

İstiklal Şehitleri Anıtı: İstiklal Savaşı’nda şehit olan 36.236 erin bağlı olduğu askerlik şubelerine göre dökümü yapıldığında, Çorum’un bugünkü sınırlarına göre 1.516 şehit verdiği tespit edilmiştir (Gülen, 2015:241). İstiklal Savaşı’nda ve Yozgat’ta başlayıp Alaca’ya yayılan Çapanoğulları isyanını bastırmak için Çorum’dan gönderilen askerlerden şehit olanların anısına 21 Ekim 1933 tarihinde yaptırılmıştır. İlk yapılan anıt 5 Eylül 1958 tarihinde yenisiyle değiştirilmiştir (Kürkçü vd., 1967; Sabuncuoğlu, 2015). Çorum Müzesi yolu üzerinde olan İstiklal Şehitleri Anıtı 15 Kasım 2020 tarihinde yenilenmiş ve günümüzdeki halini almıştır.

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu Parkı (Yunus Emre Parkı): Mutasarrıf Nurettin Bey tarafından 1913-1915 yılları arasında yaptırılmıştır (Sabuncuoğlu, 2015). Parkta, 13 Haziran – 6 Temmuz 2011 tarihleri arasında düzenlenen “I. Ulusal Hattuşa Taş Heykel Sempozyumu” süresince yapılan Hitit temalı heykeller “koşu yolu” güzergâhında sergilenmektedir.

Hıdırlık ve Sahabeler: Hicri 41 yılında, Muaviye tarafından Konstantiye'nin fethi için Şam'dan gönderilen orduda bulunan Eshab-ı Kiram'dan Çorum'da şehit olan Kereb-i Gazi ve Ubeyt Gazi ile İstanbul'un kuşatmasından dönüşte hastalanıp ölen Suheyb-i Rumi'nin türbeleri Hıdırlık'ta bulunmaktadır. Selçuklular döneminden beri ahşap zaviye, cami ve türbelerin olduğunu belirten kayıtlar vardır. Hıdırlık Camisi ve Türbeleri 1892 yılında tekrar yapılmıştır (Ali İzzet Efendi, 2007). Hıdırlık mevki Çorum'da, Hızır ve İlyas peygamberlerin birleşip buluştukları yer olarak bilinmektedir. Hıdırellez törenleri burada yapılmaya devam etmektedir (Sezikli, 2013).

Osmancık: Kızılırmak'ın ilçe merkezinden geçtiği Osmancık, tarihi İpek Yolu üzerindedir. Günümüzde de Doğu Anadolu Bölgesi'ni batıya bağlayan D-100 karayolu ilçeden geçmektedir. Kızılırmak kenarında Fişekçi Kayası olarak adlandırılan kayalığın üzerinde bulunan Kandiber Kalesi, ilçenin tarih boyunca sürekli bir yerleşime sahip olduğunu göstermektedir. Sultan II. Beyazıt tarafından yaptırılan Koyun Baba Köprüsü Osmanlı Dönemi'ne ait Anadolu'daki en uzun taş köprülerden birisidir. Koyun Baba Türbesi, İmaret Cami, Akşemseddin Cami ve Ada Tepe ilçedeki diğer tarihi yerlerdir. İlçe pirinci ile ünlüdür (İlter, 1988; Müderrisoğlu, 2008; Maden, 2016).

İskilip: Antik çağlardan itibaren yerleşim yeri olarak kullanılan ilçe, Osmanlı'nın son dönemlerine ve Cumhuriyet ilk yıllarına ait yapısını korumaktadır. Bedri Rahmi Eyüpoğlu, 1942 yılında çıktığı yurt gezisinde bir süre kaldığı İskilip'ten çok etkilenmiştir. Sanatçının adının verildiği sürekli sergi salonu, Ebusuud Efendi'nin babası Şeyh Muhittin Muhammed Yavsi adına 1530 yılında yaptırdığı ters T planlı cami, Ulu Cami, Tavukçu Hoca Cami, Âlimler Müzesi, Kaya Mezarları, kalesi ve çarşısı başlıca ziyaret yerleridir. İlçe ağaç oymacılığı ile ünlüdür (Bakan ve Sir Gavaz, 2014; Bayer, 2016).

Ortaköy: Çorum Merkezi'ne 57 kilometre mesafede olan İlçe, 1990 yılında Aygül Süel ve Mustafa Süel tarafından yürütülen bir yüzey araştırmasında bulunan Şapınuva ören yeri ile tanınmaktadır. Ortaköy'e yaklaşık üç kilometre uzaklıkta bulunan Şapınuva'da yapılan kazı çalışmalarında Hititlerin şimdiye kadar bilinen Hattuşa'dan sonraki en büyük ikinci arşivini oluşturan 5.000 civarında çivi yazılı tablet ve parçası ortaya çıkarılmıştır. Üzerinde “Büyük Kral” yazan orak, mızrak, ok ucu ve hançer gibi metal eşyalar, döküm atölyesi olarak kullanıldığı düşünülen işlikler, arınma ritüellerinin yapıldığı alanlar ve çeşitli malzemeler de kazılarda bulunmuştur (Süel, 1995; Süel, 2008). Ayrıca, ilçe yakınlarında İncesu Kanyonu ve kanyonun yaklaşık bir buçuk kilometre içerisinde, Anadolu'da bilinen en büyük Kybele kabartması bulunmaktadır (Summerer, 2006; İpek vd., 2008:161).

Mecitözü: Çorum Merkezi'ne 37 kilometre uzaklıkta bulunan ilçe, Çorum-Amasya yolu üzerindedir. Mecitözü, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde sürgüne gönderilen Hüseyin Cahit Yalçın, Hüseyin Hilmi (İştirakçi) ve Abidin Dino gibi ünlüleri misafir etmiş; Zülfü Livaneli'nin müzik yaşamında derin izler bırakan bir ilçedir. Kültür Konağı, Kaymakamlık Binası ve Eski Özel İdare Binası ziyaret edilecek yerlerdir (Yılmaz, 2021). İlçenin Sülüklü ve Telken köylerinde çıkarılan jasper, kalsedon, agat, dumanlı kuvars, krizopras (yeşil kuvars), çört, opal türlerinden süs taşları ile “Ballı Akik – Mecitözü Taşı” olarak isimlendirilen taştan yapılan hediyelik eşyaları ünlüdür (Tezcan vd., 2013; Şahin ve Balcı Akova, 2019).

Elvan Çelebi: Yerleşime adına veren Elvan Çelebi 12.yüzyılda Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya gelen sûfi bir aileden gelmektedir. Babası, Âşık Paşa, 14.yüzyıla ait “Garipname” isimli ünlü kitabın yazarıdır. Karamanoğlu Beyliği'nin kuruluşunda adı geçen Muhlis Paşa

(Muhlis Baba) ise dedesidir. Muhlis Paşa ise 1240 yılındaki ünlü Babai İsyani'nin lideri Baba İlyas-ı Horasânî'nin en küçük oğludur (Ocak, 1991:119). Elvan Çelebi, "Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsibi'l-Ünsiyye" isimli eseri ile tarih, edebiyat ve din üzerine çalışan bilim insanlarının ilgisini üzerine çekmiştir. Zaviye olarak uzun yıllar faaliyet gösteren yapılar gurubundan günümüze cami ve türbe bölümü ulaşmıştır. Bu yapılarla ilgili detaylı ilk çalışma 1965 yılından Semavi Eyice tarafından yapılmıştır (Eyice, 1969). Elvan Çelebi Türbesi'ni, özellikle çocuğu olmayanlar ziyaret etmekte; çocukları olduğunda adını "Elvan" koymakta ve adak getirmektedirler (Yılmaz vd., 2020).

Sıklık Tabiat Parkı: Çorum-Samsun Karayolu'nun yedinci kilometresinde olup, 2009 yılında tabiat parkı ilan edilmiştir. Parkın içerisine 2013 yılında 145 farklı türden 4500 fidan dikilerek oluşturulan botanik parkı ile geyik, ceylan ve karacaların olduğu fauna tanıtım alanı oluşturulmuştur (Aknar vd., 2020:1112).

Boğazkale: Fransa Kültür Bakanlığı tarafından 1833 yılında Anadolu'ya gönderilen mimar ve arkeolog Charles Texier, 28 Temmuz'da Tavium'u ararken o günkü adıyla Boğazköy yakınlarındaki kalıntıları bulmuş ve bölgede 10 gün kalmıştır. Texier'in yayınından sonra bölgeye gelen araştırmacılar yaptıkları çalışmalarda kalıntıların Hititlerin başkenti Hattuşa'ya ait olduğunu tespit etmişlerdir. Alman Şark Cemiyeti'nin katkılarıyla 1906 yılında başlatılan ve Balkan Savaşları'na kadar süren sistemli kazılarda ortaya çıkarılan çok sayıda çivi yazılı tablet ve tarihi eser Hititleri bilim dünyasına tanıtmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında ara verilmesine rağmen Hattuşa kazıları Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından sürdürülmektedir. Hattuşa Ören Yeri 1986 yılında Dünya Mirası Listesine, kazılarda çıkan 30.000'den fazla çivi yazılı tablet ve parçası ise 2001 yılında Dünya Belleği Listesine dâhil edilmiştir. Hattuşa'dan çıkarılan eserler ören yeri yakınlarına yapılan Boğazköy Müzesi'nde sergilenmektedir (Macqueen, 2001; Seeher, 2006; Seeher vd., 2012; Schachner, 2019).

Alaca Höyük: Hamilton'un 1835 yılında Anadolu'da yaptığı gezide ilk olarak tespit edilmiştir. O dönemdeki adı İmad Köyü olan höyük, Hamilton'un yayınından sonra çok sayıda araştırmacı tarafından ziyaret edilmiştir. Höyük ile ilgili araştırmacıların yaptığı yayınlar Atatürk'ün ilgisini çekmiş, kendi hesabından verdiği parayla kazı yapılmasını istemiştir. Remzi Oğuz Arık başkanlığında 22 Ağustos 1935 tarihinde köy meydanında başlatılan kazılarda ortaya çıkarılan üç kral mezarı ve bulunan ölü hediyeleri, Alaca Höyük'ün Türk arkeologlar tarafından gerçekleştirilen ilk önemli milli kazı olarak tanınmasını sağlamıştır (Akurgal, 1995; Çınaroğlu ve Çelik, 2010).

Kalehisar: Mahmudiye Köyü yakınlarında Kale mevkiinde bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu Dönemine tarihlenen medrese, kervansaray, hamam ve şehir kalıntıları bulunmaktadır. Ayrıca Hitit ve Frig dönemlerinde kullanıldığı tespit edilen doğal bir kale mevcuttur (Şahin, 2018).

Örükaya Roma Barajı: Çorum'un Alaca ilçesine 8 kilometre mesafede, Örükaya Köyü'nün yaklaşık 500 metre üstünde bulunmaktadır. Ülkemizde Roma dönemine ait bilinen dört barajdan birisidir. Baraj gövdesinde ve yakınında tespit edilen Roma dönemine ait yerleşim yerinde 2017 ve 2018 yıllarında kazı çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca, baraj yakınlarında bir adet Tümülüs de vardır (İpek ve Sökmen, 2018).

Hüseyin Gazi Türbesi: Çorum'un Alaca İlçesinin üç kilometre güneyinde Söğütlü Beldesi'nde bulunmaktadır. Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi'ye ait olduğu belirtilen türbe, taç kapı, medrese, mescit ve adak yerlerinden oluşmaktadır (Gündoğdu, 2016).

YÖNTEM

Çalışmanın hazırlık bölümünde belge ve doküman analizi yapılmıştır. Bu kapsamda Çorum il yıllıkları (Çoker vd., 1973; Kürkçü vd., 1967; Yalçın vd., 2004), Çorum 19 (Şahinci, 1998), İlimiz 19 (Bıçakçı ve Pıçakçı, 1977), Çorum Kültür Envanteri (İpek vd., 2008), Çorum Belediyesi Kent Arşivi yayınları ile İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan broşürler, haritalar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda tespit edilen turistik ürünler ilçelere göre listelenmiştir. Hazırlanan liste, araştırmaya katılan ilk grupla yapılan toplantıda incelenmiş, mümkün olduğu kadar çok yerin görülmesine yönelik program yapılmıştır. İlk grup Çorum'da konaklamasını tamamladığında, ikinci olarak gelecek grup için ziyaret edilecek yerleri belirleyerek, tur programı hazırlamış ve uygulamalarını istemişlerdir. İkinci grup, ilk grup tarafından belirlenen programı uygulamış, ancak programın çok sıkışık olduğunu, turlara katılan turistlerin milliyetlerine, yaşlarına ve ilgi durumlarına göre bazı yerlerin listeden çıkarılmasını veya sürenin uzatılmasının daha uygun olduğunu belirtmiştir. Üçüncü grubun programı ise araştırmacı tarafından, grubun istekleri de göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

Bu fenomenolojik çalışmada, sosyal olayı (Çorum Turizmini) Katılımcıların (Profesyonel Turist Rehberlerinin) bakış açılarıyla anlaşılmasına çalışılmıştır. Fenomenolojide önemli olan gerçeklik insanların dünyayı nasıl algıladıklarıdır. Bu bakış açısının iki önemli çıkarımı vardır. Fenomenolojide öğrenilmesi gereken ilk çıkarım, insanların neyi tecrübe ettikleri ve dünyayı nasıl yorumladıklarıdır. Araştırmanın odağı ve asıl konusu budur. İkinci çıkarım ise metodolojiktir. Bir diğer kişinin neyi deneyim ettiğini gerçekten bilebilmenin tek yolu, kişinin kendisinin de fenomeni mümkün olabildiğince doğrudan tecrübe etmesidir (Merriam, 2013; Patton, 2014; Creswell, 2015). Araştırma alanını belirlerken dikkate alınması gereken unsurlar: alana araştırmacının girmesinin mümkün olması; alanda araştırmayla ilgili zengin bilgiler, süreçler ve dokümanların olması; araştırmacının bireylerle güvene dayalı ve etkili bir iletişim kurabilmesi; elde edilen bulguların kalitesi ve geçerliliği konusunda kuşku olmaması (Yıldırım ve Şimşek, 2013) bu çalışmada bulunmaktadır.

Son dönemlerde destinasyonların turizm açısından ele alındığı çalışmalarda rehberlerden yararlanılmaya başlanmıştır (Erkol Bayram, 2019; Kaya vd., 2019; Akyurt Kurnaz, 2020; Bilgin vd., 2020; Efendi ve Atay, 2020; Gündüz ve Ayyıldız, 2020; Mazan ve Özdemir, 2020). Bu çalışmada da profesyonel turist rehberleri çalışma grubu olarak kullanılmıştır. Çalışma için 20 Eylül 2019 tarihinde Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan izin alınmıştır.

Araştırmacının 20 yıldan fazla bir süre kültür ve tarih turizminin yoğun olduğu Kapadokya ve Kuşadası otellerinde orta ve üst düzey yönetici olarak çalışmış olması, araştırmaya katılacak olan rehberlerin belirlenmesini ve onlarla iletişim kurmasını kolaylaştırmıştır. Araştırmacı bu çalışmada, üç grupta, rehberlerle birlikte 17 gün boyunca tura katılmış, toplamda 3.364 km yol kat etmiştir.

Rehberler üç grup olarak; birinci grup üç kişi 6-11 Şubat 2020; ikinci grup dört kişi 18-21 Şubat 2020 ve üçüncü grup üç kişi 25-30 Ağustos 2020 tarihleri arasında Çorum'da konaklamışlar ve araştırmaya katılmışlardır. Bu çalışmaya üç grup halinde, toplamda 10 rehber katılmış olup, Çorum'da kaldıkları süre boyunca araştırmacı katılımcılara eşlik etmiş ve ziyaret edilen yerlerle ilgili düşüncelerini, katılımcıların iznini alarak, kayıt altına almıştır. Fenomenoloji çalışmaları genel olarak üç-dört kişi ile 10-15 kişiden oluşan heterojen bir grubun katılımıyla yapılmaktadır (Merriam, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2013; Patton, 2014; Creswell, 2015). Bu çalışmada yeterli veri toplandığı için araştırmaya son verilmiştir.

BULGULAR

Çalışma, rehberlerin katılımıyla yapılması nedeniyle, Çorum'la ilgili yapılan önceki çalışmalardan farklıdır (Özdemir, 1989; Günay, 2007; Bilgin, 2008; Demirci, 2013; İdikut Şahin, 2014; İpek, 2014; İstanbullu Dinçer vd., 2014; Korkmaz, 2014; Akdoğan ve Hiçyorulmaz, 2016). Katılımcıların birinci ve ikinci grubu, İstanbul'da bulunan Tarih Kültür Turizm Rehberleri Derneği ile görüşülerek, çalışmaya katkı sağlayacağı düşünülen üyeleri arasından seçilmiştir. Son grup ise, çalışmaya katılan rehberlerin önerileri doğrultusunda derneğe üye olmayan fakat çalışmaya önemli katkılar sağlayacağı düşünülen ve katılımcılar tarafından önerilen rehberlerden seçilmiştir. Bu çalışma için, farklı dillerde ve milliyetlerde, yurtiçi ve yurtdışı tarih, kültür ve turizm turlarına katılan; akranlarıncı alanlarında uzman olduğu kabul edilen daha önce Çorum'a gelen rehberlerin seçilmesine çalışmıştır (Tablo 1). Rehberler çalışmaya ücret almadan, gönüllü olarak katılmışlardır. Katılımcıların uçak bileti, konaklama, kahvaltı, öğle ve akşam yemekleri ile tur aracı masrafları proje bütçesinden karşılanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Kod	Yaş	Rehberlik Yaptığı Yıl	Eğitimi/Kokart	Diller	Cinsiyeti
K-01	45	19	Üniversite	İngilizce, Yunanca	Erkek
K-02	50	25	Bakanlık	Rusça, İngilizce	Kadın
K-03	48	28	Bakanlık	Felemenkçe (Hollanda Dili)	Kadın
K-04	31	10	Üniversite	İngilizce	Kadın
K-05	34	12	Üniversite	İngilizce	Kadın
K-06	31	10	Bakanlık	Arapça	Kadın
K-07	58	34	Bakanlık	Almanca, İngilizce	Erkek
K-08	53	33	Bakanlık	Fransızca	Erkek
K-09	44	22	Bakanlık	Fransızca	Erkek
K-10	50	24	Bakanlık	İngilizce	Erkek

Bu nitel çalışmada araştırmacı ve katılımcılar, araştırma kapsamında incelenmesi düşünülen yerleri ziyaret etmişlerdir. Ziyaretler öncesi, katılımcılara sınırlı bilgi verilerek, bir ön yargının oluşması engellenmeye çalışılmıştır. Ziyaret edilen yerler hakkında bilgilendirme, mekânın (ziyaret yeri, turistik çekicilik veya ürün) bulunduğu ve bağlı olduğu kurum veya işletme temsilcileri tarafından sözlü olarak yapılmıştır. Ziyaretler sırasında; katılımcıların davranışları, gözlemlenmiştir. Katılımcılardan ve temsilcilerden onay alınarak; ilgilendikleri ve ilgilenedikleri kısımlar fotoğraflanmış, sordukları sorular, verilen cevaplar, yorumları ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Araştırmacı, ziyaret sonrası, katılımcılara ilave bilgiler vererek tekrar görüşlerini almış, ilk düşünceleriyle karşılaştırma yapmıştır. Katılımcılardan ve temsilcilerden sözlü olarak toplanan veriler yazılı metine çevrilerek, içerik analizi ile incelenmiştir. Bu metinler, mekânlara, bahsedilen konulara göre temalara ayrılmış ve kodlanmıştır. Çalışmada katılımcıların görüşleri toplanmış, ziyaret edilen yerlere bakış açıları bir araya getirilerek, sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, hem katılımcıların Çorum turizmini nasıl gördükleri, hem de araştırmacının katılımcılarla birlikte hareket edip, onlar gibi bu fenomeni uyguladıktan sonra edindiği tecrübeler yer almaktadır. Araştırmacı, bu şekilde hareket ederek fenomenolojinin iki çıkarımını da (Creswell, 2015) gerçekleştirmiştir.

Katılımcıların hepsi araştırmacı tarafından Merzifon Havaalanı'nda karşılanmış ve o gün için planlanan tura başlamışlardır. Araştırmacı, katılımcıların Çorum'da buldukları süre boyunca

turlarına, sabah kahvaltılarına, öğle ve akşam yemeklerine eşlik etmiş, tepkilerini gözlemlemiş, görüşlerini kayıt altına almıştır. Katılımcılar, turlarını Merzifon Havaalanında bitirmişlerdir. Katılımcılar, Çorum'da kaldıkları süre boyunca kent merkezi ve ilçelerinde bulunan turistik çekicilikleri ziyaret etmişlerdir. Çorum kent merkezindeki çekicilikleri ziyaret etmeleri için her grubun programında bir gün ayrılmıştır. Bununla birlikte, Çorum kent merkezinde bulunan bazı yerler, ilçelere yapılan turların başlangıcında veya akşam tur dönüşü ziyaret edilecek şekilde de planlamalar yapılmıştır.

Çalışmaya katılan rehberler, Çorum'a yerli ve yabancı turist gruplarıyla gelme nedenlerinin Hattuşa ve Alaca Höyük ören yerlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar, 1980'li yıllarda yabancı turist gruplarıyla geldiklerinde Çorum Turban Otel'de kaldıklarını; yer bulamadıkları zaman Samsun ve Amasya'daki Turban Otelleri'ne gittiklerini söylemişlerdir. Büyük Otel'in 1993'te 3 yıldızlı olarak açılmasıyla Çorum'da konaklayan grupların sayısı da artmıştır. Turban Oteli'nin satılması ve bir süre sonra 3 yıldızlı Anitta Otel olarak faaliyetine devam ettiği dönemde grupların Çorum'da konaklama devam ettiği; ancak, 17 Ağustos 1999 Gölçük Depremi, Arap Baharı, Irak ve Suriye İç Savaşlarının Çorum'da konaklama yapan grupların azalmasına neden olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Anitta Otel'in 2008 yılında, yeni yapmış olduğu binasında 5 yıldızlı olarak faaliyetine başlamasıyla, Çorum'a gelen yerli ve yabancı gruplar bu oteli kullanmaya başlamışlardır. Katılımcılar, turist gruplarıyla Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ni ziyaret ettikten sonra Hattuşa'ya geldiklerini; programlarında Alaca Höyük ve Çorum Müzesi olan grupların konaklamayı Çorum'da yaptıklarını; diğerlerinin Kapadokya'ya gittiklerini söylemişlerdir.

Çorum'da konaklama yaptıklarında, genellikle otelde alınan akşam yemeğinden sonra turistlerin Saat Kulesi'ne kadar yürüyüş yaptıkları ve tekrar otele döndükleri katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Son yıllarda Türk gruplarıyla gelen katılımcılar ise Hattuşa ören yerini ziyaret ettikten sonra Çorum'a geldiklerini, bir-iki saat şehir merkezinde serbest zaman verdiklerini, konaklama yapmadan Samsun veya Amasya'ya hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, genelde akşamüzeri veya geç saatlerde geldikleri Çorum'da; şehir merkezinde Saat Kulesi, Belediye Binası, Dikiciler Arastası, Ulu Cami, Leblebiciler Sokağı ve Çöplük Çarşısı'nı (hava kararmamışsa) gezdiklerini söylemişlerdir.

Katılımcıların, bu çalışma kapsamında Çorum ve ilçelerinde ziyaret ettikleri yerlerle ilgili ifadeleri temalarda (ziyaret edilen yerler, çekicilikler) bir araya getirilmiştir. Çalışma kapsamında katılımcıların önemli gördükleri temalarla ilgili düşünceleri aşağıda kısaca özetlenmiştir

Çorum Müzesi: Şehir merkezindeki en önemli çekicilik unsurudur. Müze binası insanı kendisine çekmektedir. Müzede sergilenen Hüseyin Dede Vazoları, Hitit çivi yazılı tabletleri ve kılıcı, Şapinuva Hitit dönemi eserleri, etnografya bölümü, boğa biçimli Hitit çeşmeleri en ilgi çekici eserlerdir. Alaca Höyük Hatti Dönemi Kral Mezarı, Resuloğlu küp mezarı, Roma Güneş Saati ve Hitit Savaş Arabası canlandırmaları çok ilgi çekici uygulamalardır. Çocuklara yönelik yapılan müzede bir gece uygulaması ve atölyeler muhteşemdir.

Saat Kulesi: Şehrin simgesidir. Saat başlarında ve buçuklarda çan çalması katılımcıların ilgisini çekmiştir.

Camiler: Selçuklu dönemine tarihlenen Ulu Cami, ahşap kolonları ve künde-kârı tekniği kullanılarak yapılan minberi ile tüm katılımcıların ilgisini çekmiş ve kente gelen tüm grupların ziyaret edebileceği bir cami olarak öne çıkmıştır. Katılımcılar, günlük kent turlarında bir, en fazla iki caminin ziyaret edildiğini söylemişlerdir. İki'den fazla caminin ziyaret edildiği tur programlarında turistlerin sıkıldığını belirtmişlerdir. Bir kentte Ulu Cami varsa o caminin ziyaret edildiği, ikinci olarak farklılığı olan bir caminin daha ziyaret edilebileceği söylenmiştir. Ziyarete açık olması halinde Kale Cami, Veli Paşa Konağı'na doğru inerken Kellegöz Cami veya Veli Paşa

Cami, çarşı gezilirken Ulu Cami'nin ve Kunduzhan Cami'nin turist grupları tarafından ziyaret edilebileceğini belirtmişlerdir.

Çöplük Çarşısı: Osmanlı çarşı geleneğinde sık rastlanılmayan, "ızgara" olarak isimlendirilen yatay ve dikey akslarla simetrik plana sahip olan çarşı, yapılan değişikliklere rağmen katılımcılar tarafından ilginç bulunmuştur. Çarşıda terzilik, ahşap işler ve oymacılık, bıçakçılık, kemercilik ve saraçlık gibi mesleklerin geleneksel usta çırak ilişkisiyle devam etmesi, ziyaretçilerin çalışanları izleyebiliyor olması katılımcılar tarafından beğenilmiştir.

Dikiciler Arastası: Daha önce Çorum'a gelen katılımcıların çoğu ilk defa görmüştür. Sokağının görünümü, dükkânlardan bazılarında kişiye özel ayakkabı imalatının yapılıyor olması tüm katılımcıların ilgisini çekmiştir. Çorum'un en otantik yerlerinden birisi olduğu ve gelen tüm turist gruplarının ziyaret programlarına alınabileceği ifade edilmiştir.

Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi: Binanın Ulu Cami'nin bahçesinden görünümünü tüm katılımcıları etkilemiştir. Binanın Osmanlı'nın son dönemlerini yansıtan mimarisi ve sergilenen yazma eser örnekleri katılımcılar tarafından beğenilmiştir.

Belediye Binası: Katılımcılar Çorum şehir merkezinden binanın gece ve gündüz görünümünden çok etkilenmişlerdir. Bina üzerinde ve yanındaki süs havuzunun etrafında güvercinlerin bulunması katılımcıların ilgisini çekmiştir.

Veli Paşa Konağı ve Eski Polis Karakolu: Konağın restore edildikten sonra Kadın Kültür ve Sanat Merkezi olarak kullanılması, konakta eski yaşamı anlatan alanların bulunması ve ziyarete açık olması bütün katılımcılar (özellikle bayanlar) tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu binanın karşısında bulunan eski polis karakolunun belediye tarafından Aile Eğitim Merkezi olarak kullanılması katılımcılar tarafından olumlu karşılanmıştır. İki bina arasında belediye tarafından yapılan ve sosyal tesis (kafeterya) olarak kullanılan Güngörmüşler Konağı da katılımcılar tarafından beğenilmiştir. Katılımcılar iki konağın ve caminin yanında yer alan sosyal tesisin grupların rahatlıkla mola verebilecekleri bir mekân olduğunu belirtmişlerdir.

Sanat Sokağı: Sokağın yeşil bir alan içerisinde olması (Pir Baba Park'ında), özellikle kadın kooperatifleri bünyesinde yapılan el işi hediyelik eşyaların satılması ve satıcıların ağırlıklı kadınlardan oluşması katılımcılar tarafından beğenilmiştir. Park içinde bulunan belediye sosyal tesisi ile sokağın bir bütünlük oluşturduğu ve kente gelen turist gruplarının buluşma/toplanma noktası olarak kullanılabileceği katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Veli Paşa Han: Katılımcılar, restorasyonu devam ederken gördükleri hanı şehre tekrar geldiklerinde mutlaka görmek istediklerini belirtmişlerdir. Osmanlı dönemi şehir içi han örneği olarak turistlerin ilgisini çekeceğini, burada yöresel yemekler yiyerek ve alışveriş yaparak oldukça fazla zaman geçirebileceklerini ifade etmişlerdir.

Eski Kilise: Katılımcılar dışarıdan gördükleri binanın küçük bir şapel olarak kullanılmış olabileceğini belirtmişlerdir. Binanın restore edilerek, özellikle kente gelecek yabancıların ziyaretine ve ibadetine açılmasını istemişlerdir. Binanın kent arşivi ve sergi salonu gibi amaçlarla da kullanılabileceği katılımcılar tarafından söylenmiştir.

Çorum Kalesi: Diğer şehir kalelerinden farklı olarak şehrin içinde, kolaylıkla ulaşılabilir olması ve yakın bir zamana kadar içinde yaşayanlara ait evlerin görülebilmesi tüm katılımcıları etkilemiştir. Katılımcılar iyi bir restorasyon sonrası Çorum Kalesi'nin en çok ziyaret edilen yerlerden birisi olacağını belirtmişlerdir.

Taşhan: Yakın bir döneme kadar hapisane olarak kullanılması tüm katılımcıların ilgisini çekmiş, restore edilerek butik otel haline getirilmesi, odalarına burada hapis yatan veya Çorum'da sürgün olarak kalan kişilerin isimlerinin verilmesini önermişlerdir. Yola bakan

odalarından birisinde bulunan Bunde Türbesi'nin ziyaretçilerinin olması, kurban kesme ve mum yakma gibi ritüellerinin yapılıyor olması da katılımcıların ilgisini çekmiştir. Restorasyon sonrası, Sinop Cezaevi rneğinde olduğu gibi, orum'da en çok ziyaret edilen yerlerden birisi olacağı katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Mevlevihane: Anadolu'daki en eski Mevlevihanelerden birisinin orum'da olması katılımcıların ilgisini çekmiştir. Semahane bölümünün özel mülkiyette olması nedeniyle ziyarete kapalı olmasına rağmen, katılımcılar yapının kafeterya olarak hizmet veren bölümünün turistler tarafından kullanılabilceğini ifade etmişlerdir.

Hamamlar: Taşhan Caddesi'ndeki Paşa Hamamı'nın ve Belediye Binası yakınlarındaki Turizm İşletme Belgeli Ali Paşa Hamamı'nın, kadınlar ve erkekler için ifte hamam tarzında yapılan tarihi Osmanlı hamam geleneğinin orum'da devam eden örnekleri olduğunu, turistler tarafından kullanılabilceği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Gpr Hamamı'nın ise restore edilerek hamam kültürü müzesine dönüştürülmesi önerilmiştir.

İsmet Eker Kırsal Yaşam ve Tarım Müzesi: Cumhuriyet dönemi tarım izlerinin özgün halleriyle korunması ve çiftlik yaşamından izlerin görülebildiği müze alanı katılımcılar tarafından beğenilmiştir. Restorasyon çalışmalarının tamamlandıktan sonra özellikle ğrenci gruplarının buraya daha çok ilgi göstereceği belirtilmiştir.

orum İl Eğitim Tarihi Müzesi: Müzede Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren orum'un eğitim aşamalarında gösterdiği mücadelelerin çeşitli dönemlerde kullanılan çok sayıda malzemeyle anlatılması katılımcıları etkilemiştir. orum'daki bütün okulların bu müzeyi ziyaret etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Müzenin faal olan bir okulun içerisinde olmasının ayrıca değerlendirilmesi belirtilmiştir. Tanıtımının yapılması durumunda, orum'a gelecek ğrenci gruplarının bu müzeyi programlarına alabileceklerini söylemişlerdir.

orum Atatürk Anıtı: Anıtın ilk Türk heykeltıraşlardan Kenan Yontu tarafından Atatürk'ün sağlığında yapılmış olması katılımcıların ilğini çekmiştir. Ayrıca, anıtın ülkemizde bir Türk heykeltıraş tarafından kalıplarından çoğaltılan ilk anıt olması katılımcılar tarafından önemli bulunmuştur.

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu Parkı (Yunus Emre Parkı): Park içerisindeki koşu yolu güzergâhında sergilenen Hitit temalı heykeller katılımcılar tarafından beğenilmiştir. Park içerisinde bulunan kafeterya ve restoranın, gruplar tarafından buluşma/toplanma yeri olarak kullanılabilceği belirtilmiştir.

İstiklal Şehitleri Anıtı: Katılımcılar orum'un İstiklal Savaşı'na çok büyük destekler verdiğini, bu anıtın verilen bu destekleri hatırlatması nedeniyle önemli olduğunu belirtmişlerdir. orum Müze'sinin yanında olması nedeniyle de anıtın tur programlarına ziyaret yeri olarak ilave edilebileceği ifade edilmiştir.

Atahan Atlı Spor Tesisi: Katılımcılar tesisin çok bakımlı olduğunu, özellikle çocuklu ailelerin katıldığı turlarda grup olarak öğle yemeklerini bu tesiste alabilecekleri belirtmişlerdir. Yemek sonrasında verilecek serbest zamanda isteyenlerin atlara bakabilecekleri, kısa süreli ata bine binme ve ok atma faaliyetlerine katılabileceklerini bunun da çok önemli bir farklılık yaratacağını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların orum kent merkezinde ziyaret edilebilecek yerlerle ilgili görüşleri yukarıda kısaca özetlenmiştir. Katılımcılar tur programlarında yapılacak düzenlemelerle, gelen grupların ilgi düzeylerine ve serbest zamanlarına göre orum kent merkezinde yukarıda belirtilen yerleri ziyaret edebileceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların ziyaret ettikleri Osmancık, İskilip, Ortaköy, Mecitözü, Boğazkale ve Alaca ilçeleriyle ilgili görüşleri kısaca aşağıdadır.

Osmancık İlçesi: İlçe merkezinden geçen Kızılırmak kenarında belediye tarafından Avanos ve Eskişehir’de olduğu gibi yapılan düzenlemeler, yürüyüş yolları, eski evlerin restorasyonu, restoran ve kafeteryalar katılımcılar tarafından gelen turist gruplarının mola verebilecekleri yerler olarak uygun bulunmuştur. İlçeden geçen Tosya – Merzifon çevre yolu üzerinde şehirlerarası otobüslerin mola verdikleri yerlerin ve büyük restoranların da gruplar tarafından kullanılabilmesi belirtilmiştir. Otobüsle gelen grupların Gemici Mahallesi’nde bulunan Beyazıt Cami civarında uygun bir yerde park ettikten sonra Koyun Baba Köprüsü üzerinden yürüyerek Osmancık Kalesi’ne (Kandiber Kalesi) gitmesi katılımcılar tarafından önerilmiştir. Kale üzerinde Osmanlı Dönemi Sadrazamlarının adının verildiği üç terastan şehir, pirinç tarlaları ve Kızılırmak manzaralarının panoramik olarak görünmesi tüm katılımcıları etkilemiştir. Kaleye çıkmak istemeyen turistlerin ise Kızılırmak kenarındaki kafeteryalarda oturabilecekleri ve Osmancık çarşısını gezebilecekleri katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Katılımcılar, kaleden sonra İmaret Camisi’ni ziyaret etmişlerdir. Katılımcılar caminin avlusunda bulunan balıksırtı mezar taşlarından ve imaret faaliyetlerinin belediye tarafından devam ettirilmesinden etkilenmişlerdir. Koyun Baba Türbesi’nde ziyaretçilerin dua etmeleri, başucunda bulunan sarık ve geyik boynuzlarını hastaların vücutlarına sürmeleri ve türbenin arka tarafında mum yakmaları katılımcıların ilgisini çekmiştir. Katılımcılar, yılın 12 ayı pirinç fabrikalarında isteyen turistlerin çeltiğin işlenerek pirinç haline gelişini izleyebilecek olmalarından çok etkilenmişlerdir. Yeterli zamanı olan turistlerin ise Akşemseddin Camisi’ni ziyaret edebileceği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Osmancık merkezini ziyaret edecek turistlerin, Kızılırmak üstündeki asmalı köprüyü kullanarak, otobüslerinin park ettikleri yere gidebileceklerini ve bu sırada Koyun Baba Köprüsü’nü ırmağın ortasında görebilecekleri rehberler tarafından belirtilmiştir. Katılımcılar, turistlerin öğle ve akşam yemeklerini Adatepe Mesire Alanı’nda, Kızılırmak kenarında ve çevreyolu üzerinde bulunan tesislerde Osmancık’a özgü sırk kebab, ırgat böreği, yayın balığı gibi yöresel yemekleri alabileceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, Osmancık’ın Merzifon Havaalanı’nı kullanarak Çorum’a gelen turların geliş günleri veya ayrılış günleri tur programına konulabileceğini belirtmişlerdir.

İskilip İlçesi: Katılımcılar, Bedri Rahmi Eyüpoğlu adına yapılan sürekli sergi salonunun; Ebussuud Efendi’nin babası Şeyh Muhittin Muhammed Yavsi adına 1530 yılında yaptırdığı ters T planlı caminin turistler tarafından ziyaret edilebileceğini belirtmişlerdir. İskilip çarşılarını gezen katılımcılar bakırcılık, kalaycılık, ağaç oymacılığı, sepetçilik, semercilik, ayakkabı yapımı gibi geleneksel birçok mesleği gördüklerinde şaşırılmışlardır. Kursiyerler tarafından yapılan deri, ayakkabı, sedef kakma, ağaç oymacılığı gibi birçok ürünün sergilendiği ve satışının yapıldığı İskilip Halk Eğitim Merkezi’nin turistler tarafından ziyaret edilebileceği katılımcılar tarafından söylenmiştir. Ahşap kolonları ve çini süslemeleri ile Ulu Cami, çivi kullanılmadan ahşap geçme tekniği ile yapılan Tavukçu Hoca Cami, İskilipli Âlimler Müzesi, Kaya Mezarları, İskilip Kalesi, katılımcılar tarafından ziyaret edilmiştir. Katılımcılar Yöresel Ürünler ve Lezzetler Sokağı’nda kadınlar tarafından yapılan ve servis edilen İskilip Dolması, Keşkeği, Turşusu, Çileği gibi geleneksel tatların turistlerin çok ilgisini çekeceğini belirtmişlerdir. Restorasyonu tamamlanan Yazmalı Konak ve Çatalkara Kültür Evi’nin ilçeye gelecek turistler tarafından kullanılabilmesi söylenmiştir. İskilip ilçesinden sonra gidilen Obruk Barajı’nda bulunan dinlenme tesisi ve Oğuzlar ilçesinde kadınların çalıştığı ceviz fabrikası tüm katılımcılar tarafından beğenilmiştir.

Ortaköy İlçesi: Katılımcıların tamamı, adını daha önce duymalarına rağmen Şapınuva’ya ilk defa bu çalışma kapsamında ziyaret etmişlerdir. Şapınuva’da açığa çıkarılan ikiz planlı A Binası, o döneme özgü Hitit Taş duvar işliğinin görülebildiği Anadolu’da bilinen en büyük binalardan birisi olarak tüm katılımcıların ilgisini çekmiştir. Ticaret merkezi olduğu düşünülen bina, kent in kutsal alanı olduğu ifade edilen Ağlönü bölgesi, taş döşem, deprem izlerinin görüldüğü binalar katılımcıların kentte en çok ilgilendikleri yerler olmuştur. Ortaköy’de ikinci ziyaret yeri ise İncesu

Kanyonu ve kanyonun yaklaşık bir buçuk kilometre içerisinde bulunan, ahşap yürüyüş platformu ile ulaşılabilen Anadolu'da bilinen en büyük Kybele kabartmasıdır. Katılımcıların tamamı, kanyondaki zengin bitki örtüsü ve yaban hayatından çok etkilenmişlerdir.

Mecitözü İlçesi: İlçenin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Hüseyin Cahit Yalçın, Hüseyin Hilmi (İştirakçi) ve Abidin Dino gibi ünlülerin sürgüne gönderildiği yer olması; Zülfü Livaneli'nin müzik yaşamında derin izler bırakması katılımcıları etkilemiştir. Kültür Konağı ve Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan binada sergilenen etnografik eşyalar ve eski resimler katılımcıların ilgisini çekmiştir. Kaymakamlık Binasının salonu ile bazı odalarının ahşap tavanlarının ve göbeklerinin orijinal olması katılımcılar tarafından beğenilmiştir. Eski Özel İdare Binası'nda alçı üzerine yapılmış motifler ve binanın yapısı katılımcılar tarafından ilginç bulunmuştur. Binanın, önümüzdeki günlerde Mecitözü İlçesi'nde faaliyet gösteren kadın girişimci kooperatiflerine tahsis edilerek yöresel ev yemekleri ve el sanat ürünleri satış yeri olarak faaliyete geçecek olması durumunda turistler tarafından kullanılabilmesi katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Mecitözü yakınlarında çıkarılan ve ilçede işlenerek hediyelik eşyalara dönüştürülen taşların sürekli olarak satışının yapılacağı yerler yapılması önerilmiştir.

Elvan Çelebi Cami ve Türbesi: Çorum-Amasya yolu üzerindeki küçük bir köyde böyle bir caminin olması katılımcıları şaşırtmıştır. Caminin ve türbenin mimari yapısıyla turistlerin ilgisini çekebileceği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Türbenin özellikle çocuğu olmayanlar tarafından ziyaret edilmesi, ziyaret sonrası çocukları olduğunda "Elvan" adını koymaları ve adak getirmeleri katılımcıların ilgisini çekmiştir.

Sıklık Tabiat Parkı: Botanik parkı ile geyik, ceylan ve karacaların olduğu fauna tanıtım alanı katılımcılar tarafından beğenilmiştir. Karavanlar ve kamp yapmak isteyenler için kamping alanı ve restoran yapılması katılımcılar tarafından önerilmiştir.

Boğazkale İlçesi: Hattuşa Ören Yeri ve Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı ile tüm katılımcılar tarafından daha önceleri bilinen ve defalarca ziyaret edilen bir ilçedir. Katılımcılar, geçmiş yıllarda daha çok olmak üzere gruplarla geldiklerinde Hattuşa Ören Yeri'nde surlar, Büyük Tapınak, Erzak depoları, Aslanlı Kapı, Yer Kapı, Sfenksli Kapı, Nişantaşı, Kral Kapı ve Hiyeroglifli Oda'yı ziyaret ettiklerini, daha sonra ise Yazılıkaya'yı ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, turların programlarında eskiden Boğazköy Müzesi'nin yer aldığını ve öğle yemeğini de ilçedeki restoranlarda veya otellerde aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu, 2011 yılında yeniden yapılarak düzenlenen Boğazköy Müzesi'ni ve bir tanesi Almanya'dan, diğeri de İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden getirilerek müzede sergilenen Boğazköy Sfenkslerini bu çalışma sırasında görme fırsatı bulmuşlardır. Boğazkaleli kadınlar tarafından yapılan ve servis edilen yöresel yemeklerden oluşan öğle yemeğinin, yaklaşık 350 yıllık tarihi olan Dulkadiroğlu Konağı'nda verilmesi tüm katılımcıları etkilemiştir. Katılımcılar, Hattuşa Kazı Anı Evi'nde Boğazköy kazılarının 106 yılının fotoğraflarla anlatılmasının çok iyi bir fikir olduğunu belirterek, turist gruplarının Boğazköy Müzesi'nden sonra burayı görmesi ve sonrasında Hattuşa Ören Yeri'ne gitmesini önermişlerdir. Katılımcılar, Budaközü Vadisi Yürüyüş Parkuru'nu ilk defa bu çalışma sırasında yürümüşler ve çok beğenmişlerdir. Katılımcılar Boğazköy Müzesi, Dulkadiroğlu Konağı, Hattuşa Kazı Anı Evi ve Budaközü Vadisi Yürüyüş Parkuru'nun tur programlarına ilave edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Alaca Höyük: Katılımcılar, yeniden düzenlenen Alaca Höyük Müzesi'ni, Kral Mezarlarını ve çocuklar için ören yerinde yapılan düzenlemeleri beğenmişlerdir. Alaca Höyük Ören Yeri'ne yaklaşık bir kilometre mesafedeki Gölpınarı Hitit Barajı katılımcılar tarafından ilk defa bu çalışma sırasında görülmüştür. Katılımcılar, barajın çevre düzenlemesinin tamamlanması durumunda turistlerin ziyaret edebileceğini belirtmişlerdir.

Kalehisar: Katılımcılar, Kalehisar ören yerinin ve Frig Kalesi'nin yürüyüş grupları tur programlarına dâhil edilebileceğini belirtmişlerdir. Ören yerinde 2021 yılı itibarıyla başlayacak kazı çalışmalarında ortaya çıkarılacak Selçuklu ve Beylikler dönemi medrese, kervansaray ve şehir kalıntılarının bölgeye gelecek turistlerin ilgisini çekebileceği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Kazı alanın ve kalenin Alaca Höyük'e yakın olmasının önemli bir avantaj olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Örükaya Roma Barajı: Katılımcılar ilk defa çalışma sırasında Örükaya Roma Barajı'nı ziyaret etmişlerdir. Kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan barajın gövdesi ve savağı tüm katılımcıları etkilemiştir. Köye yapılacak bir mola yeri ve barajın gövdesine yapılacak bir yürüyüş yolu ile turistlerin kolaylıkla ziyaret edebilecekleri önemli bir yer olacağını belirtmişlerdir.

Hüseyin Gazi Türbesi: Katılımcılar, özel mülkiyette olan yapıların kamulaştırılarak restore edilmesi durumunda özellikle yerli turistler tarafından ziyaret edilebileceğini belirtmişlerdir. Hüseyin Gazi Türbesi'ne oldukça yakın bir mesafede olan Eskiyaar Ören Yeri'nin de yapılacak olan düzenlemeler sonrası yabancı turistler tarafından ziyaret edilebileceğini katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Ülke genelinde 3600 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmada, "Türkiye'de yaşayan eski uygarlıklardan en az birisini söyler misiniz?" sorusuna verilen cevaplarda, ilk sırayı Hititler (Etiler) almıştır (Konda, 2018). Bu sonuç, Çorum'un tarih ve kültür turizmi açısından önemli çekiciliklere sahip olduğunu belirten önceki çalışmaları da desteklemektedir (Özdemir, 1989; Günay, 2007; Demirci, 2013; İdikut Şahin, 2014; İpek, 2014; İstanbullu Dinçer vd., 2014; Korkmaz, 2014). Yapılan başka bir araştırmada, yerli turistlerin %55,84'ün ve yabancı turistlerin %87,81'inin Çorum'a gelme nedenlerinin Hitit Uygarlığı olduğu tespiti edilmiştir (Akdoğan ve Hiçyorulmaz, 2016).

Katılımcılar, tur gruplarının Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ni ziyaret edip Hattuşa'ya geldiklerini söylemişlerdir. Bu grupların programlarında Alaca Höyük ve Çorum Müzesi ziyareti olması durumunda, konaklamak için Çorum'a geldiklerini; diğerlerinin Kapadokya'ya geçtiklerini belirtmişlerdir. Sadece Hattuşa'nın incelendiği başka bir çalışmada da benzer ifadeler tespit edilmiştir (Yılmaz ve Atila, 2021).

Sonuç olarak, Hattuşa ve Alaca Höyük gibi ören yerlerine gelen turistlerin neredeyse tamamının günübirlik geldiği ve Çorum kent merkezine uğramadan transit olarak geçiş yaptıkları bilinmektedir. Çalışmaya katılan rehberlerde, Hattuşa'ya gelen ve Çorum'da bir gece konaklama yapan grupların son dönemlerde çok azaldığını belirtmişler, bu grupların çoğunlukla arkeoloji grupları olduğunu, Hattuşa, Alaca Höyük ve Çorum Müzesi dışında başka yerleri ziyaret etmediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, 12 ay kazı statüsünde olan Şapinuva ve Eskiyaar Hitit yerleşimlerinin gruplar tarafından ziyaret edilmediğini ifade etmişlerdir.

Bu çalışmaya katılan rehberler Çorum'da yapmış oldukları araştırma turlarının sonunda, üç-dört günlük turlarının planlanmasına yetecek kadar kent merkezi ve ilçelerinde turistik çekiciliklerin bulunduğunu belirtmişlerdir. Devam eden restorasyon çalışmalarının tamamlanmasıyla bu çekiciliklerin sayısı artacaktır. Gelecek olan turist gruplarının ilgi alanlarına göre Hattuşa ve Alaca Höyük'e ilave olarak bu çalışmada belirtilen turistik çekiciliklerin tur programlarına ilave edilmesi rehberler tarafından önerilmiştir. Rehberler, tur programlarının sadece Hattuşa ve Alaca Höyük ören yerlerinin ziyaret edildiği klasik biçimden çıkarılmasını, bölgenin kültürel

zenginliğini ve yerel halkın yaşamını gösteren öğelerinde tur programlarına ilave edilmesini önermişlerdir.

Yapılan bu çalışmada, kent merkezinin ve diğer ilçelerinin turistik çekicilik unsuru olan kültürel varlıklara sahip olmasına rağmen yeterince tanıtılmaması, konaklama, eğlence, ulaşım ve hediyelik eşya satış yerleri gibi altyapı eksikliğinin Çorum'un bir turizm destinasyonu olmasını engellediği tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenen turistik çekiciliklerle ilgili öneriler aşağıda kısaca özetlenmiştir:

- Tarihi binalara tarihçeleri ve geçmişte ne olarak kullanıldıklarını anlatan bilgilendirme levhaları konulmalıdır.
- Çorum Kent merkezi, Osmaniye, İskilip, Mecitözü ve diğer ilçelerinde tarihi özelliği olan, bölgenin kültürel geçişini gösteren eski sokak çeşmeleri restore edilmelidir.
- Kentin en önemli turistik çekicilik unsuru olan Çorum Müzesi, sadece Hitit eserlerinin sergilendiği bir ihtisas müzesi olarak düzenlenmelidir.
- Çorum Müzesi'nde bulunan Frig, Roma ve Bizans dönemlerine ait eserler yeni yapılacak bir arkeoloji müzesi binasında sergilenmelidir.
- Çorum Müzesi'nde, camilerde ve türbelerde bulunan ahşap tarihi eserler iklimlendirme özelliği olan yeni bir müzede koruma altına alınmalı ve sergilenmelidir.
- Müzede yeterli alan olmadığı için sergilenemeyen ve depolarda korunmaya çalışılan çok sayıdaki halı, kilim, başlık, giysi gibi eserler için ayrı bir etnografya müzesi yapılmalıdır.
- Restore edilen binaların kullanımında iç ve dış görünüşlerinin bozulmasına izin verilmemelidir. Bu binalar ziyarete açık olmalıdır. Restore edilen eski evlere yakın konumdaki binaların imar durumları gözden geçirilmeli, dış görümleri eski evlere göre düzenlenmeli, sokak ve kaldırımlar o dönemi yansıtabilecek biçimde yapılmalıdır.
- Çöplü Arastası, Çorum Kalesi, Sanat Sokağı gibi çekicilik unsuru olan alanlarda toplanma noktaları belirlenmeli genel kullanım için ücretli lavabolar ve tuvaletler yapılmalı, sürekli kontrol edilmelidir.
- Dillala, İğdeli Gelin, Çorum Halayı, Çekirge, Miço, Bedirş Güzeller, Papura, Mavilim, Benli, Kıyılı, Kabak, Hürünü, Türkmen Kızı gibi derlenmiş Çorum yöresine ait halk oyunlarının eğitiminin verildiği, kıyafetlerinin sergilendiği ve gösterilerinin yapıldığı bir merkez oluşturulmalıdır.
- Kızılay ve Çorum'un sağlık yönünden gelişmesinde önemli katkıları olan, 1923-1950 yılları arasında milletvekilliği yapan Mustafa Cantekin'in anısının da yaşatılacağı, İl Sağlık Tarihi Müzesi yapılmalıdır.
- İkinci Dünya Savaşı süresince Çorum'da zorunlu ikamete tutulan Eterne Almanların yaşamlarının anlatıldığı anı evi/müzesi oluşturulmalıdır.
- Çorum'a Anadolu yurt gezileri sırasında gelen Bedri Rahmi Eyüpoğlu ve sürgüne gönderilen Abidin Dino'nun o dönemde yaptıkları resimlerinin kopyaları veya orijinaleri Sanat Müzesi ve Galerisi'nde hatta ayrı bir salonda veya oluşturulacak yeni bir binada sergilenmelidir.
- Kadeş Barış Meydanı, Hitit heykelleri ve simgeleri ile süslenmelidir.
- Çorum'un en bilinen hediyelik ürünü olan leblebinin geçmişte ve şimdi nasıl yapıldığının gösterildiği bir müze yapılmalıdır.

- Tarihi kent dokusunun yoğunlaştığı bölgelerdeki yollar araç trafiğine kapalı yaya yolu olarak düzenlenmelidir.
- Yol ortası kaldırıma konulan plastikten yapılmış “Dünyanın Merkezi Çorum” ve “Guiness World Records – 1 Saat içinde en çok ağaç dikme rekoru” totemleri, Saat Kulesi ile uyumlu dayanıklı bir taştan veya mermerden yapılarak turistlerin rahatlıkla (öz çekim) fotoğraf çekebilecekleri alanlara konulmalıdır.
- Çorum Merkezi, Osmancık, İskilip ve Mecitözü’nde turistlerin yaya olarak gezebilecekleri kısa ve uzun gezi güzergâhları belirlenmeli ve uluslararası standartlara göre işaretlenmelidir.
- Osmancık ve İskilip ilçelerinin Sakin Şehir (Cittaslow) olmalarına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Boğazkale, Ortaköy, Alaca Höyük, Eskiyaşar ve Mecitözü için birbirinden farklı koruma ve imar planları yapılmalıdır.
- Ortaköy – Şapınuva için ziyaretçi kabul merkezi yapılmalı, Çorum’un tanıtımında etkin olarak kullanılmalıdır.
- Çorum, Alaca Höyük ve Boğazköy Müzeleri, Hattuşa, Yazılıkaya, Şapınuva, Eskiyaşar, Kalehisar, Örukaya, Elvan Çelebi ve Hüseyin Gazi’de ziyaretçilerin kullanabileceği kafeteryalar ve lavabolar yapılmalıdır.
- Çorum Merkezi ve ilçelerinde yeterli sayıda ve kalite konaklama işletmesi bulunmamaktadır. İnönü Caddesi ve Sancaktar Cami yakınlarındaki belediye belgeli otellerin kültür gruplarının kalabileceği kalite ve standartlara uygun hale getirecek çalışmalar yapılmalıdır.
- Çorum Merkezi’nde ve ilçelerde yöreye özgü hediyelik eşyalar, yiyecek ve içecekler belirlenmeli, bunların üretimine ve satışına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Çekicilik unsuru olabilecek hediyelik mağazalar oluşturulmalıdır.
- Çorum Merkez’de yöresel yemeklerin sunulduğu restoranların sayısı ve kalitesi artırılmalıdır. Bu amaçla, Azap Ahmet Sokak’ta bulunan, restore edilmiş eski Çorum evleri restoranlara veya butik otellere dönüştürülmelidir. Bu sokakta hem yerel halka hem de kente gelen yerli ve yabancı turistlere hitap edecek, kentin kültürel zenginliğini gösteren farklı etnik gruplara yönelik yemeklerin, alkollü ve alkolsüz içeceklerle sunulduğu restoranlar, eğlence mekânları oluşturulmalıdır.
- Hattuşa bir tam gün olarak tur programlarında yer almalıdır. Yeni pazarlama çalışmalarına ilçelerde dâhil edilmeli, iki-üç günlük tur programları oluşturularak acentelere tanıtımı yapılmalıdır.
- Çorum, Hititlerle tanınmaktadır. Şapınuva yeni tanıtım çalışmalarında ön plana çıkarılmalı ve önceden bölgeye gelenlerin tekrar gelmelerini sağlayacak pazarlama çalışmaları yapılmalıdır.
- Merzifon Havaalanı’ndan başlayan turlarda geliş-ayrılış günleri için Mecitözü ve Osmancık ilçeleri alternatif olarak acentelere önerilmeli, buna yönelik tanıtım yapılmalıdır.
- İç turizmin geliştirilmesi için Merzifon Havaalanı’na İzmir, Antalya, Adana illerinden; yabancı turistler için, özellikle de Almanya, Fransa ve diğer ülkelerden direkt uçak seferleri konulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, E. (2001). XVI. Yüzyılda Osmanlı Beylerbeyi Temerrüd Ali Paşa, *Bellekten*, 65(244): 1007–1034.
- Akar Şahingöz, S., Akbulut, B. A. ve Örgün, E. (2015). Hititler Döneminde Beslenme ve Mutfak Kültürü. III. Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu, Ankara Üniversitesi 8-10 Ekim 2015. Ankara. ss: 389-395.
- Akdemir, N. (2019). Kent Turizmi. (Editör) Aydın, Ş.: *Alternatif Turizm içinde* (ss. 254-274) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Akdoğan, H. ve Hiçyorulmaz, E. (2016). Çorum Turizmine Genel Bir Bakış. *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu*, Hitit Üniversitesi 28-30 Nisan 2016. Çorum. ss: 133-144.
- Aknar, A., Ormankıran, Y. ve Başçı, A. (2020). Sıklık Tabiat Parkı'na Gelen Ziyaretçilerin Motivasyonları ve Memnuniyet Düzeyleri, *MTCON'20 Conference On Managing Tourism Across Continents - Kıtalararası Turizm Yönetimi Konferansı*, 2-5 Eylül 2020. Antalya. ss: 1111-1127.
- Akok, M. (1951). Çorum'un Eski Evleri, *ARKİTEKT Aylık Mimarlık Şehircilik ve Belediyecilik Dergisi*, (237): 171-185.
- Akok, M. (1955). Çorum'da Ali Paşa Hamamı, *ARKİTEKT Aylık Mimarlık Şehircilik ve Belediyecilik Dergisi*, (280): 85-91.
- Aktüre, S. (1985). 19. Yüzyılda ve 20. Yüzyıl Başında Çorum, *Çorum Tarihi içinde* (ss. 123-165) Çorum: Çorum Belediyesi.
- Akurgal, E. (1995). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Net Turistik Yayınları.
- Akyurt Kurnaz, H. (2020). Bolu Turizm Potansiyelinin Turist Rehberleri Açısından Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(1): 523-537. <https://doi.org/10.21325/jotags.2020.562>
- Ali İzzet Efendi. (2007). *Tezkire-i Makâmât*. (3.Baskı), Ankara: Varan Matbaacılık.
- Aras, A. N. (2012). *Çorum Mutfağına Güzelleme*. (2.Baskı), İstanbul: Metro Kültür Yayınları.
- Bakan, M. ve Sir Gavaz, Ö. (2014). İlkçağdan Cumhuriyete Bir Cazibe Merkezi: İskilip, *Her Yönüyle İskilip: Dünü, Bugünü, Yarını Sempozyumu*, Hitit Üniversitesi 9-11 Ekim 2014. İskilip-Çorum. ss: 420-433.
- Balamir, B. ve Çevik, N. A. (2014). *Çorum Belediyesi Uluslararası Ressamlar Buluşması I-II-III-IV-V 2009-2013*. Çorum: Çorum Belediyesi.
- Bayer, Z. C. (2016). Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun Kaleminden Tuvale Yansıyan Çorum'un Renkleri ve Biçimleri, *Uluslararası Geçmişten Geleceğe Sempozyumu ve Sergisi*, Hitit Üniversitesi 26-28 Eylül 2016. Çorum. ss:17-26.
- Bayrak, A., Çolak, Ü. M. and Uhri, A. (2009). *Hittite Cookery an Experimental Archaeological Study*. İstanbul: Metro Cultural Publications.
- Bayram, Y. (2008). Çorum'da Nüfus Özellikleri, *Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum* (ss. 96-107). Çorum: Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Bilgin, C., Acar, V., and Tanrısevdi, A. (2020). A Qualitative Research Towards Investigating the Security Levels of Archaeological Sites: The Case of Aydın Province, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 1(1): 91-110. <https://doi.org/10.30625/ijctr.723292>

- Bilgin, M. (2008). Çorum İli Turizminin Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Karadeniz Araştırmaları*, (18): 143-155.
- Bıçakçı, R. ve Pıçakçı, M. R. (1977). *İlimiz 19*. (2.Baskı), Ankara: Bahar Matbaası.
- Çelik, A. N. (2019). *Çorum İli Çöplü Arastası ve Yakın Çevresi Koruma ve Sağıklaştırma Önerileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çınaroğlu, A. ve Çelik, D. (2010). *Atatürk ve Alaca Höyük*. Ankara: Ekici Form Ofset.
- Çoker, Z., Ersoy, H., Demir, S., Atay, H., Kolağasıoğlu, D., Ünsal, O., Özden, A., Yılmaz, G., Selçuk, H. ve Güngörmez, M. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Çorum 1973 İl Yıllığı*. Çorum: Çorum İl Özel İdaresi.
- Crespi-Vallbona, M. (2021). Satisfying Experiences: Guided Tours at Cultural Heritage Sites, *Journal of Heritage Tourism*, 16(2): 201-217. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1771345>
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, (Editörler) Bütün, M. ve Demir, S. B. (2.Baskı), Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Dağlı, Y. ve Kahraman, S. A. (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit 2.Cilt 2.Kitap*. (2. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Daşcıoğlu, K. (2008). Arşiv Belgelerine Göre Çorum Hapishanesi, *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, Hitit Üniversitesi 23-25 Kasım 2007. Çorum. Cilt: I ss. 233-250.
- Demir, N. (2004). *Dânişmend-nâme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demirci, F. (2013). *Çorum Şehrinde Tarihsel Koruma ve Şehir Turizmine Katkıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Demiryürek, M. (2013). Çorum ve Edebiyat, (Editör) Özüdoğru, A.: *Çorum ve Kültür içinde* (ss. 183-184) Çorum: Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Demiryürek, M. (2018). *Çorum'da Edebiyat, Edebiyatta Çorum*. Çorum: Çorum Belediyesi.
- Demiryürek, M. ve Ozulu, A. (2017). *Eşref Ertekin'in Günlüklerinden Bir Zamanlar Çorum*. Çorum: Çorum Belediyesi.
- Dündar, A. (2004). *Çorum Cami ve Mescitleri*. Ankara: Motif Yayın.
- Dündar, A. (2007). Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre), *Dini Araştırmalar*, 9(27): 185-224.
- Dursun, N. (2017). Tarihi Çorum Evlerinin Alçı Süslemeleri, *Karadeniz Araştırmaları*, 14(55): 1-16.
- Efendi, M., ve Atay, H. (2020). Turist Rehberlerinin Gözlemlerinden Turistlerin Gastronomik Tercihlerinin Saptanması, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 567-579.
- Elibal, G. (1973). *Atatürk ve Heykel*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erkol Bayram, G. (2019). Sinop İlinin Turizm Odaklı Gelişimine Dair Turist Rehberlerinin Roller ve Görüşleri, *Turist Rehberliği Dergisi*, 2(2): 57-71.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Velioğlu, M., Suna Köşeler, G., Sapmaz, G., Kıroğlu, H., Yükaşır, H. ve Çal, İ. (2019). *Şehrimiz Çorum*. Çorum: İl Milli Eğitim Müdürlüğü.
- Eyice, S. (1969). Çorum'un Mecidözünde Âşık Paşaoğlu Elvan Çelebi Zaviyesi, *Türkiyat Mecmuası*, (15): 211-246.
- Gleadhill, E. (2018). Improving Upon Birth, Marriage and Divorce: The Cultural Capital of Three

Late Eighteenth-Century Female Grand Tourists, *Journal of Tourism History*, 10(1): 21-36.
<https://doi.org/10.1080/1755182X.2018.1449904>

Gülen, T. (2015). *İki Dünya Savaşı Arasında (1918-1939) Çorum'da İz Bırakanlar*. Çorum: Çorum Belediyesi.

Günay, S. (2007). Gelişmekte Olan Çorum Turizmi: Büyük Potansiyel, Yetersiz Tanınmışlık ve Umud Veren Turist Tatmini, *Ege Coğrafya Dergisi*, (16): 87-101.

Gündoğdu, O. (2016). Alaca - Hüseyin Gazi Külliyesi Üzerine Değerlendirmeler, *Uluslararası Geçmişten Geleceğe Sempozyumu ve Sergisi*, Hitit Üniversitesi 26-28 Eylül 2016. Çorum. ss: 544-564.

Gündüz, İ., ve Ayyıldız, T. (2020). Polanyalı ve Türk Turist Rehberlerin İş Bulma ve Gelir Seviyelerinin Karşılaştırılması, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(3): 2214-2240.
<https://doi.org/10.21325/jotags.2020.657>

Gürbüz, A. (2008). 16-17. Yüzyıllarda Çorum Kalesi, *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, Hitit Üniversitesi 23-25 Kasım 2007. Çorum. Cilt: II ss. 767-777.

Gürsel, S. (2005). *Çorum Yemekleri*. Çorum: Gürsel Yayınevi.

Haksever, A. C. (2007). Çorum'da Mevlevilik: Tarihi Süreci ve Son Temsilcileri, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 8(19): 143-164.

Haksever, A. C. (2009). *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği*. Çorum: Çorum Belediyesi.

Hakyemez, H. N. (2019). *Çorum Camilerinde Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi'ne Ait Ahşap Minberler, Vaaz Kürsüleri ve Kapılar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.

İçöz, O. ve Kozak, M. (1998). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Kitabevi.

İdikut Şahin, S. (2014). *Destinasyon İmajının Yerel Halk ve Yerel Yönetim Tarafından Değerlendirilmesi: Çorum İlinde Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Düzce.

Ilıca, A. (2002). Tarihi Mirasımızdan Bir Örnek: Çorum Güpür Hamamı ve Vakfiyesi, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1): 316-343.

İlter, F. (1988). Osmanlı Ulaşım Ağında Irmak Kenarı Bir Yerleşme: Osmancık, *Belleten*, 52(203): 535-570.

İpek, Ö. (2008). Çorum'daki Müzeler, (Editör) Bayram, Y.: *Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum* içinde (s. 424). Çorum: Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

İpek, Ö. (2014). Kültürel ve Tarihi Mirasın Turizme Çorum'da Olan ve Olabilecek Pozitif Yansımaları, *Hititlerin Başkentinde Kültürel Bellek ve Turizm Sempozyumu*, Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 19 Nisan 2014. Çorum. ss: 1-3.

İpek, Ö., Çilingir, B., İpek, H. M., Çakar, M. ve Taşlıova, M. (2008). *Çorum Kültür Envanteri*. Çorum: Çorum İl Özel İdaresi.

İpek, Ö. ve Sökmen, E. (2018). Örükaya Arkeolojik Kazı ve Araştırma Projesi 2017 Çalışmaları, *40.Kazı Sonuçları Toplantısı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 7-11 Mayıs 2018. Çanakkale. Cilt:3 ss: 225-238.

Işık, Z. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'nda Kamusal Alanda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğiyle Kadın (1839-1900): Çorum Şer'iyye Mahkemesi Örneği, *Bilgi - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (85): 25-56.

İskender, P. (2008). Kafkasya Göçmenlerinin Çorum'a İskanı, *Uluslararası Osmanlı'dan*

- Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, Çorum Belediyesi 23-25 Kasım 2007. Çorum. Cilt: III ss. 1561-1572.
- İstanbullu Dinçer, F., Uğurlu, K. ve Çakmak, T. F. (2014). Ekoturizm ve Gastronomi Turizminin Destinasyon Pazarlamasına Etkisi: Çorum Örneği, *Eko-Gastronomi Dergisi*, 1(1): 19-35.
- Kahraman, N. (2014). İstanbul'un Turizm Arz-Talep Yapısı ve Gelişimi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, (25): 163-190.
- Karakurt, P. (2015). *Çorum İli Satıcı Konağı Restorasyon Önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karan, M. B. (1994). Özelleştirme Politikaları ve Turizm Sektöründe Bir KİT: Turban A.Ş., *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 49(3): 239-253.
- Karlıoğlu Kerman, N. (2010). *Çorum İli Karabek Konağı Restorasyon Önerisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, F., Küçükali, S. ve Kızıllırmak, İ. (2019). Turist Rehberlerinin Yaşadıkları Deneyimlere Göre Doğu Karadeniz Bölgesi Yayla Turizminin Değerlendirilmesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(Ek Sayı): 307-316.
- Kement, Ü. ve Yaşar, B. (2016). Çorum İlinde Hitit Mutfağının Gastronomi Turizmi Açısından Değerlendirilmesi, *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu*, Hitit Üniversitesi 28-30 Nisan 2016. Çorum. ss:159-173.
- Keskin, E. ve Çakar, M. (2014). Osmanlı'dan Günümüze Şehir Gelişiminde Çarşının Önemi ve Çorum Örneği, *Uluslararası Cumhuriyet'ten Günümüze Şehir ve Şehircilik*, Hitit Üniversitesi 2-04 Kasım 2012. Çorum. ss. 387-397.
- Kim, E.-J., Jo, Y. and Kang, Y. (2018). Are Touristic Attractions Well-Connected in an Olympic Host City? A Network Analysis Measurement of Visitor Movement Patterns in Gangneung, South Korea, *Sustainability*, 10(9): 1-16.
- Kolağası, D. Z. A. (2009). *Yirminci Asırda Çorum Tarihinden Notlar*. Çorum: Çorum Belediyesi.
- Konda. (2018). *Türkiye'de Arkeoloji ve Toplum İlişkisi Kamuoyu Araştırması Sonuç Raporu*. İstanbul: Koç Üniversitesi, SARAT.
- Korkmaz, S. (2014). Güçlü Bir Destinasyon Olan Çorum İlinin Tanıtımı ve Markalaşma Süreci, Hititlerin Başkentinde Kültürel Bellek ve Turizm Sempozyumu, Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 19 Nisan 2014. Çorum. ss: 10-13.
- Korkmaz, Ş. (2006). Çorum'da Nüfus ve Göç Hareketleri, *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu (Tebliğler-Müzakereler)*, Çorum Belediyesi 1-03 Ekim 2004. Çorum. ss. 407-427.
- Köseoğlu, N. (1943). Çorum'da Oğuz Boyları, *Çorumlu Dergisi*, (43): 3-8.
- Kürkçü, F., Koyuncu, H., Sucuoğlu, M., Köse, H., Sağlam, H., Aygün, A. ve Solak, L. (1967). *Çorum İl Yıllığı 1967*. Çorum: Çorum İl Özel İdaresi.
- Macquween, J. G. (2001). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Maden, F. (2016). Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmancık'ta Koyun Baba Tekkesi, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 6(11): 73-128.
- Mazan, İ. ve Özdemir, Ş. (2020). Turistik Çekiciliklerin Markalaşmalarında Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma, *Turist Rehberliği Dergisi*, 3(1): 59-73.
- McHugh, K. (2018). Yorkshire Tourists: The Beginnings of Middle-Class Travel in Georgian

Britain, *Yorkshire Archaeological Journal*, 90(1): 111-127.
<https://doi.org/10.1080/00844276.2018.1465700>

Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Ankara: Nobel Yayın.

Müderrisoğlu, F. (2008). Anadolu'da Önemli Bir Kültürel Merkez: Osmanlık, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, (9): 425-438.

Ocak, A. Y. (1991). Elvan Çelebi, Zaviyesi ve Vefâilik Tarikatı, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum Sempozyum Tebliğleri*, Çorum Belediyesi 26-27 Temmuz 1991. Çorum. ss: 119-123.

Oğuz, M. Ö. ve Keskin, S. (2006). *2005 Yılında Çorum'dan Derlenen İmgesel Yemekler*. Çorum: Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Topluluğu.

Oktay, N. (2016). Çorum'da Matbaacılık Kültürü (27 Ocak 2006), (Editör) Ozulu, A.: *Uluçınarlarla Konak Sohbetleri* içinde (ss. 141-155) Çorum: Çorum Belediyesi.

Özbey, F. (2018). *Tarihten Gelen Lezzet Çorum Leblebisi - An Ancient Delicacy "Çorum's Roasted Chickpea (Leblebi)"*. Çorum: Çorum Belediyesi.

Özdemir, K. (1989). *Çorum İli ve Turizm*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Özdemir, M. (1992). Türk Turizm Tarihi İçinde Turban, Yeri ve Önemi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(6): 23-34.

Özdemir, N. (2009). Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi, *Milli Folklor*, 21(84): 73-86.

Özgüç, N. (2015). *Ekonomik Coğrafyaya Giriş*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Ozulu, A. (2015). Yapıldığı Günden Günümüze Taç Binamız, *5.Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 10 Aralık 2015.Çorum. ss: 45-55.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ankara: Pegem Kitabevi.

Richards, G. (2001). *Cultural attractions and European Tourism*. United Kingdom: CAB International.

Sabuncuoğlu, M.İ. (2015). *Çorum Tarihine Ait Derlemelerim I-II-III ve Maarif Hayatımız*. Çorum: Çorum Belediyesi.

Sağır, M. (2016). Kırıkkale ve Çorum İllerinde Tarih Öncesi İnsan İzleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (36): 67-79.

Şahin, G. ve Balcı Akova, S. (2019). Türkiye'nin Coğrafi İşaret Niteliğindeki Jeolojik Değerleri, *Asia Minor Studies*, 7(2): 335-354.

Şahin, H. H. (2013). *Osmanlı Dönemi Nüfus Defterlerinde Çorum Bölgesi Aşireti*. Çorum: Çorum Belediyesi.

Şahin, M. K. (2018). Çorum ve Çevresinde Anadolu Selçuklu Dönemi Düşünce ve Kültürünün Oluşumunda Bazı Yapılar Üzerine Yorumlamalar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (44): 177-200.

Şahin, N. (2020). *Ahşap Yapılarda Taşıyıcı Sistem Özellikleri ve Güçlendirmelerinin Çorum Veli Paşa Ham Yapısında İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Şahin, S. Z. (2019). Çorum Mutfağının Gastronomi Turizmi Potansiyeli, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(4): 2550-2565. <https://doi.org/10.21325/jotags.2019.486>

Şahinci, E. (1998). *Çorum 19*. Çorum: Şahinci Kitabevi.

- Samsunlu, A. (2015). Makine Yüksek Okulu'nun Kuruluşunda Bugünkü Müze Binasının Önemi ve Yeri, *5.Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 10 Aralık 2015. Çorum. ss: 31-44.
- Samsunlu, A. (2006). Osmanlı'da Hamam Mimarisi ve Kültürü - Çorum Ali Paşa (Yeni) Hamamı Örneği, *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu (Tebliğler-Müzakereler)*, Çorum Belediyesi 1-3 Ekim 2004. Çorum. ss: 147-170.
- Schachner, A. (2019). *Hattuşa: Efsanevi Hitit İmparatorluğu'nun İzinde*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Seeher, J. (2006). *Hattuşa Rehberi: Hitit Başkentinde Bir Gün*. (3.Baskı), İstanbul: Ege Yayınları.
- Seeher, J., Schachner, A. ve Baykal Seeher, A. (2012). *Hattuşa'da 106 yıl: Hitit Kazılarının Fotoğraflarla Öyküsü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şeker Gevher, N. (2010). *Çorum İli Cerit Konağı Restorasyon Önerisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sendra, I. M. and Kristianto, Y. (2020). Cultural Tourism Model for Chinese Tourists Based on the Bali-China Cultural Landscape, *Bioscience Biotechnology Research Communications*, 13(15 Special Issue): 51-53. <https://doi.org/10.21786/bbrc/13.15/10>
- Sezikli, A. (2013). *Şehrin Hafızası Hıdırlık Kültürü ve Çorum Hıdırlık Örneği*. Çorum: Çorum Belediyesi.
- Şimşir, F. M. (2016). Çorum'da Mevlevilik, *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu*, Hitit Üniversitesi 28-30 Nisan 2016. Çorum. ss: 357-363.
- Şişginoğlu, K. (2016). Kent Kültürü, Kent Kimliği, Kent Belleği ve Sanat Kültürünün Zenginleştirilmesinde Müzelerin Rolü: Türkiye'de Yerel Yönetimler İçin Model Oluşum: Çorum Belediyesi Sanat Müzesi, *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu*, Hitit Üniversitesi 28-30 Nisan 2016. Çorum. ss: 557-575.
- Süel, A. (1995). Ortaköy'ün Hitit Çağındaki Adı, *Belleten*, 59(225): 271-283.
- Süel, M. (2008). *Bir Hitit Başkenti Ortaköy Şapinuva*. Ankara: Uyum Ajans.
- Summerer, L. (2006). Die Göttin am Skylax, *Archäologischer Anzeiger: AA*, (1): 17-29.
- Tağcı, B. (2015). *Çorum Güpür Hamamı (Eski Hamam) Restorasyon Önerisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tekiner, A. (2010). *Atatürk Heykelleri, Kült, Estetik, Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tezcan, M., Kılıcıkesen, K., Sarıkaya, M., Turan, L. ve İmrak, B. (2013). *Zaman ve Belgelerle Mecitözü*. Çorum: Mecitözü Kaymakamlığı.
- Torun, A. (2020). *Tarihi Süreç İçinde Çorum Çarsının Gelişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Tuluk, H. (2004). Anılarımdaki "Taş Mektep", *Çorum Kültür Sanat Dergisi*, (2): 12-13.
- Tuluk, H. ve Tuluk, Ö. İ. (2016). Geleneksel Çorum Evlerinde Metal Aksesuarlar, *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu*, Hitit Üniversitesi 28-30 Nisan 2016. Çorum. ss: 441-455.
- Tuluk, Ö. İ. (2005). Yok Olan Tarih: Çorum Ağıcı Evi, *Çorum Kültür Sanat Dergisi*, (3): 33-36.
- Tuluk, Ö. İ. (2006). Fark Edilmeyi Bekleyen Bir Anıt: Çorum Kavukçular Konağı, *Çorum Kültür Sanat Dergisi*, (5): 9-12.
- Tuluk, Ö. İ. (2007). Çorum Bilaller Konağı, *Çorum Kültür Sanat Dergisi*, (7): 8-11.

- Tuluk, Ö. İ. (2016). Erken Cumhuriyet Döneminde Tarımda Modernleşme Çabaları: Çorum'da Mebus İsmet Eker Çiftliği, *Mimarlık Dergisi*, (387): 68-73.
- Tütüncü, M. (2006). *Hatıra Defterimdir*. Çorum: Lider Matbaacılık.
- Uca, S. (2019). Özel İlgi Turizm, (Editör) Yüksek, G.: *Alternatif Turizm* (ss.46-71). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Ultav, Z. T. ve Savaşır, G. (2015). *50 Yılım Ardından Türkiye'nin İlk Otel-Motel Zinciri Tusan*. İzmir: Yaşar Üniversitesi Yayınları.
- Ünal, Y. (2018). Refik Halit Karay'ın Eserlerinde I. Dünya Savaş, Anadolu'da Sosyal Hayat ve Göç, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 16(25): 37-61.
- Uzun, Ç. (2016). Sanat Sokağı Açıldı, *Yayla Haber*, 26.03.2016.
- Velidedeoğlu, H. V. (1972a). Hanedan Odaları, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19.11.1972.
- Velidedeoğlu, H. V. (1972b). Hanedan Odasında ikramlar, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26.11.1972.
- Yalçın, Ö. Ö., Velidedeoğlu, A., Yücel, G., İpek, Ö., Çilingir, B., Sarıkaya, O. ve Ozulu, A. (2004). *Çorum İl Yıllığı 2003*. Çorum: Çorum İl Özel İdaresi.
- Yiğit, İ. (2013). *Türkiyeli Bir Aydın: Kemal Tahir*. Çorum: Çorum Belediyesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi*. (9. Baskı), İstanbul: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, T. ve Sipahi, T. (2003). 2002 Yılı Çorum ve Çankırı İlleri Yüzey Araştırmaları, *21.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 26-31 Mayıs 2003. Ankara. Cilt:2 ss: 305-314.
- Yılmaz, A. İ. (2021). Çorum - Merzifon Havaalanı: Alternatif Tur Güzergâhı Önerisi, 2. *Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Kongresi*, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi 27-28 Mayıs 2021. Sakarya. ss: 539-556.
- Yılmaz, A. İ. (2019). Yemeklerde Yeşil Mercimek Kullanımı ve Çorum. *IVth International Gastronomy Tourism Studies Congress*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi 19-21 Eylül 2019. Nevşehir. ss: 196-204.
- Yılmaz, A. İ. ve Atila, N. (2021). Profesyonel Turist Rehberlerinin Gözüyle "Hattuşa", *Turkish Studies - Social Sciences*, 16(3): 1375-1404. <https://doi.org/10.47356/TurkishStudies.49587>
- Yılmaz, A. İ., Başçı, A., Aknar, A. ve Ormankıran, Y. (2020). *Evan Çelebi Türbesi'ne Gelen Ziyaretçilerin Gelme Amaçları ve Beklentilerinin Belirlenmesi*, Yayınlanmamış Bilimsel Araştırma Projesi Raporu, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Yılmaz, M. (2015). Çorum Müzesi Müze Eğitimi Çalışmaları, *5.Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 10 Aralık 2015. Çorum. ss: 261-272.